

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԵՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

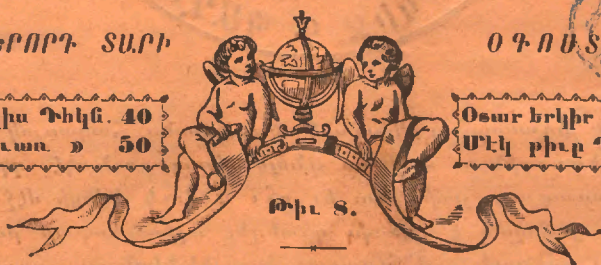
ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ՎԵՏԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՕԳՈՍՏՈՍ

Պոլիս Դիկն. 40
Դուառ ք 50

Օտար երկիր Ճր. 12
Մէկ քիւր Դի. 4

ԹԻՒ Տ.

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մանմանադրօրին եւ Ազգային կրթօրին, Ե. — Միշտ առ ձեկան,
Ա. Գ. Փանոսեան. — Հանդես մրցանակաբաշխօրեան Իգմիրեանց կտա-
կին (Արեւելք). — Հանդես Պերպերեան վարժարանի, Ե. — Հուսկ բանք
առ ուսմանուս Զ. Պերպերեան. — Ուղերձ Սեբեան էֆենտի.
— Յորվորակ ան էֆենտի. — Ամպ, Գ. Ֆրանգղեան. — Վե-
ղարի մարտն, Ե. — Լօքուաշի ճառն, Ե. — Վախճան գրական եւ
գրականական շարժումի:

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՏԵԱՆ

(ԱՐԱՄԵԱՆ)

1888

Սոյն ֆուանսահայ Գրգանի Բառարանս Հակառակ իւր
 լոքը ծաւալին ու Համեստ գնոյն՝ կը պարունակէ գրեթէ
 մեծ բառագրոց չափ բառ եւ ոճ։ Անձուկ միջոցի մէջ հե-
 ղինակն յաջողած է յաճախ զետեղել աշխարհաբար բառե-
 րուն եւ ոճերուն քով՝ գրաբար համանիշներն ալ, որք ան-
 հրաժեշտ են մատենագրական գործոց թարգմանիչներուն։
 Ի Հարկին բառերուն տաճկերէններն ալ դրուած են, որպէս
 եւ անկանոն արտասանութիւնք։ Սոյն նիւթական ու բա-
 րոյական առաւելութիւններէն զատ՝ կարելոր թերի մ'ալ
 կը ընու Գրգանի Բառագիրքս, որուն կցուած է սլաւոմա-
 կան, աշխարհագրական ու դիցաբանական անուանց բա-
 ռարան մը։ Բառագիրքսիս վերնագրեալ հատուած մ'ալ
 ուր համառօտիւ կ'աւանդուին բառակազմութեան կանոնք
 եզական գործ մը կը կացուցանէ Գրգանի ֆուանսահայ Բա-
 ռագիրքը։

Գինն է միայն 12 դահեկան։

Կազմեալ Անդղիական Հաստատուն կազմով։

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՂ ՄԸ. — Բարեւ, Աղա... Հէյ կիճի ժամանակներ, երբ աղային նշանակութիւնն այնքան մեծ էր, երբ աղա կ'ըսէին քն մեծ մարդերուն: Աղան՝ ճէզայիրի Մկրտիչ Ամիրան էր. Աղային տունը՝ Պալեան Կարապետ Ամիրային տունն էր. Աղա-Պօղոսներ կը կոչուէին և կը կոչուին մինչեւ այսօր ամենէն ազնուական դերգաստանի մը անդամները: Ու փոքրիկ տղաք ալ հայրերնուն կ'ըսէին աղա-պապա, հօրեղբօրնուն՝ աղա-մոռնա, մօրեղբօրնուն՝ աղա-ճաշի, Բայց... Աղային դարն անցաւ: Հիմայ Սահմանադրութեան դարուն մէջ կ'ապրինք, Տիարի դարուն մէջ: Եւ այն Աղային դարը որքան աւելի մեծ էր այս մեր Տիարի տառապեալ դարէն: Դուք, Տիար Խմբագիր, իմ կարծիքէս չէք անշուշտ, քանի որ ուսումնական էք, քանի որ Սահմանադրութեան օրին դպրոց դացիք, քանի որ Երեսփոխան ալ ընտրուեցաք ատեն մը՝ թէեւ չընդունեցաք, և ահա նորէն ալ Երեսփոխան կ'ընտրուիք Սամաթիաէն, անվարտիններուն թաղէն... ներեցէք:

ԽՄԲԱԳԻՐՆ. — Այդպէս կոչելով Սամաթիան՝ պատիւ կ'ընէք այդ մեծ թաղին և ինձ:

Ը. — Բայց Ձեր կարծիքն ի՞նչ ալ ըլլայ մեր հին ժամանակին վրայ, այն Ազայի դարուն վրայ, չէք կրնար իմ համոզումն խախտել երբեք այս մասին:

Խ. — Ըսել կ'ուզէք թէ մարդիկ, թէ հայերն յառաջ չեն երթար, թէ յառաջգիմութիւն չը կայ:

Ը. — Մարդիկները, միւս ազգերը թողունք հիմայ. անոնց ալ ընթացքին հաւնած չունիմք: Մենք մեզ նայինք: Իմ գիտցածս, առաջ գացած չունինք, ի՞նչ բան է ազգ մը կեցունօղը. կրօնքն ու բարոյականն, այնպէս չէ. դրամն ալ չը մոռնանք: Հիմայ կը հարցունիմ ձեզի. հաւատքնիս, բարոյականնիս, հարստութիւննիս՝ հին ժամանակին նայելով՝ աւելցած է մի պակսած է. Բանի որ Սահմանադրութիւնն այնքան մեծ բանի տեղ դրած էք, մեր ազգին հասած չարիքներն ալ Սահմանադրութեան վրայ պիտի նետենք: Ես կ'ըսեմ որ եթէ Սահմանադրութիւնը չի հաստատուէր, մեր ազգին գործերն աւելի ալէկ կ'երթային, մեր ազգին վիճակն աւելի ալէկ կ'ըլլար:

Խ. — Դուք Սահմանադրութիւնը ըսելով ի՞նչ կը հասկնար:

Ը. — Ես Սահմանադրութիւնը ըսելով... չառախօսութիւն կը հասկնամ: «Քուէ կու տամ, խօսք կ'ուզեմ, ընտրութիւն եղաւ, առարկութիւն ունիմ, առաջարկութիւն ալ ունիմ, ձայն չունի, իրաւունք չունի, օրակարգէն դուրս է, իրաւասութեան սահմանին մէջ չէ, հարցապնդում, թեր ու դէմ կարծիք.» դեռ որքան բառեր: Այս բառերէն ոչ մէկը գիտէինք ատենով, և այն ատեն աւելի երջանիկ էինք: Ինծի այնպէս կու գայ որ դուք ձեր ներսըդիէն իրաւունք կու տաք ինծի, բայց չէք համարձակիր ձեր կարծիքն հրապարակաւ յայտնելու:

Պատերազմը վնասակար բան է, բայց զինուոր մը ամեն ատեն պատերազմի կողմնակից է. ուսումնական մըն ալ միշտ և հանապազ Սահմանադրութեան կողմն է, թէպէտ Սահմանադրութեան երեսէն ինք ամենէն աւելի դուրս կը վնասուի:

Խ. — Սահմանադրութիւնը, բարեկամ, ինքնին երբեք չարիք մը չէ: Չարիքն այն է որ, մենք մեր տղայոց՝ Սահմանադրական ազգի մը պատշաճ կրթութիւնը չենք տար: Ինչ որ կը խորհիմ ներքնապէս՝ այս է. և աներկիւզ կը յայտնեմ հրապարակաւ ներքին այս համոզումս:

Բ. — Ապրիւս, աղէկ բոխր. հեղէ ան մեր տուած կրթութիւնը փարայ մը չըներ: Ինչպէս որ մեր երեսփոխաններէն չատերը մեքենայօրէն բառեր կը կրկնեն, անանկ ալ մեր տղաքը թութակի պէս բառեր կը սորվին ու բառեր կը ծախեն: Տառնութիւնը քսան տարեկան տղաք, պիտերնին մօրուքնին բռնած, ամուսնանալու տարիքին մօտեցած, տշխարհի վրայ գաղափար անգամ չունին: Ամենէն պիտուական բանն որ թուաբանութիւնն ու տոմարակալութիւնն է, ան ալ չուկան նորէն դաս կ'առնեն ու կը սորվին: Արհեստէ բնաւ չեն հասկընար, արհեստի բնաւ սէր չունին: Չեռուրնին զիրք ու գրիչ բռնելու համար ստեղծուած է: Բարեկամներէս մէկուն տղան՝ հարը կօշկակարի քով դնել ուզեց. տղան դնաց ինքըզինքը ծովը նետեց. խեղճ հայրը, կը ճանչնաս, Խասդեղցի է: Է՛յ հիմայ Սահմանադրութեան ընտոր չի քըֆրէ մարդ: Գլուխ պիտի ցալցունեմ, բայց սա ալ մտիկ ըրէք. երկու տղաք, երկու եղիւսխաններ ինչպէս որ կ'ըսէք՝ իրար եկեր են ու կը խօսին. (փակադըծի մէջ՝ ինչպէս կ'ըսէք՝ այդ եղիւսխաններուն հայրերը

սերմացիէն կուտեն կոր ու անանկանալու մօտ վիճակի մէջ են. կ'ուզեն տղաքնին դպրոցէն հանեն ու գործի մը դնեն, բայց ընտո՞ր ընեն. տղաք պարգեւաբաշխութեան ճառ պիտի կարդան, ծափահարութիւն ու վկայական ու պսակ պիտի ընդունին. այնուհետեւ մարդու չի պիտի հաւնին, գործի չի պիտի հաւնին, երկրին չի պիտի հաւնին, Էլտօռտտան պիտի երազեն): Այդ երկու Եթիօսիեաններն, այո՛, իրար եկեր են ու կը խօսին. գիտէք ինչի՞ վրայ. մէկը կ'ըսէ. «Որքան ձանճրացայ երէկ Տրդատեանենց տունը. խօսք չեն գտեր, մարախի ու հողագործութեան վրայ կը խօսին. տղաքնին որ՝ Անգլիա կրթութիւն առած՝ վաճառական խաճաջը մէկն է ու բնաւ գեղեցկի զգացում չունի՝ հին անգլիերէն գիրք մը հանեց գրքատունէն, ուր կը խօսուէր Հայոց մէջ վաճառականութեան ու հողագործութեան վրայ : Զարմանալին ու ցաւալին ո՞րն է, գտնուող հիւրերն ալ ախորժ կը զգային այս ցամաք խօսակցութեանէն: Պիտի խեղդուէի այն մթնոլորտին մէջ, ինքզինքս հազիւ դուրս նետեցի, ու գացի տուն՝ շունչ առի՝ վիզդօռ Հիւկօ կարդալով: Վսեմ է, Ուիլյեմսն Նեֆսքիռ գործն էր կարդացածս, որքան մեծ մարդոց անուններ կը յիշէ. վսեմ՝ անուններ...» Միւս Եթիօսիեանն ընդմիջեց. «Միշտ կը շփոթեն վսեմ ոճը՝ վսեմին հետ. առաջին պարագային մէջ՝ վսեմն ածական է, իսկ երկրորդին մէջ՝ վսեմն առանձին՝ գոյական է. — Այո՛, միւս դպրոցներու ուսանողք չեն կրնար զանազանել վսեմ ոճը բուն վսեմէն. — Բայց մեր դասատուն ալ ճարտասանութեան ծուծը հանած է. անոր պէս ո՞վ կրնայ ճարտասանութիւն ուսուցանել. — Գիւտ մը ըրի, գիտե՞ս. — Օգապարիկին շէկը գտար. — Դուն ալ, օգապարիկ

կ'ըսես. օգտապարիկն ինքնին եթերային, բանաստեղծական, վսեմ բան մ'է. բայց ես յանհունս գոհ եմ որ դեկը չը գտնուիր կամ չը գործածուիր, որովհետեւ արհեստից ու վաճառականութեան պիտի ծառայեցնեն այն վսեմ ոճն ալ. — Ի՞նչ կ'ըսես. — Միտքս այնքան դրաւեալ է վսեմ ոճով որ «վսեմ ոճ» ըսի՝ «վսեմ գիւտ ի տեղ. — է՛, քու գիւտդ յայտնէիր. — Իմ գիւտս, արգարեւ մեծ գիւտ է ինձ համար. ճարտասանութեան նոր գիրք մը գտայ, կամ մանաւանդ հին գիրք մը. — Հայր Սեթեանի՞ն. իմ ձեռքս անցած է ան. — Ոչ, գաղղիերէն, Պալստէլ տպուած 1857 ին. — Պրիւքսէլ Վիքդօն Հիւկոյին գործերն ալ շատը հոն տպուած են առաջին անգամ. այդ ճարտասանութեան գրքին հեղինակն ով է. — Անունը միտքս չը մնաց. բայց ճոխ, կատարեալ գործ է, գաղղիականին հետ՝ լատիներէն կանոններ և օրինակներ ալ կը պարունակէ: Տես վսեմ ոճին սահմանը լատիներէն. Գօնադա էֆս վեոյոթուրմ կոալիում մանիս է օնադա գօնադոխսիօն, Կեցիր, օրինակած եմ, քեզի տամ թուղթը, դուն ալ գոց ըրէ. — Բայց, եղբայր, ասիկայ ուրիշ կերպ կարգալու է. կարծեմ լատիներէն բառերուն բոլոր գիրերն ալ կը կարդայային. Գօնադա էֆս վեոյոթուրմ կոալիում մանիս էդ օնադա գօնադոխսիօն, Կիկերոնինն է եղեր այս Վիքգիլիոսէն ալ վսեմի օրինակ մը կայ, Մշակականներէն է.

Իբսէ քադէո, մէսիս նիւյոթուրմ իննօգդէ, գօռուգա մուրմիս մօշիդուոն տէֆդուս...

Վսեմ է. Այս թուղթը քովս մնայ, այնպէս չըսիք. շնորհակալ եմ անհուն վսեմութեամբ. ես ալ գոց ընեմ. — Բարեկամ շատ կը մտածեմ կոր Տրդատեանենց տու-

ներ պատահածին վրայ . դրական գիտութեանց, արուեստից և առեւտրոյ ճաշակն օրըստօրէ կը ծաւալի մեր ազգին մէջ ալ , և քանի մ'իմաստակ հրապարակագիրներ՝ թողլով վսեմ'նիւթեր՝ գռեհիկ նիւթոց վրայ կը խօսին և ամեն բան նիւթական տեսակէտի մը կ'են թարկեն . եթէ վաճառականութեան գպրոց մը, արհեստանոց մը, հողագործութեան և անասնաբուծութեան գպրոց մ'ալ հաստատուի՝ ինչպէս որ կը խօսուի , հայոց ազգը կ'որսուած է , հացի խնդիր կ'ըսեն . Գաղլիոյ մէջ ո՞վ լուծեց հացի խնդիրը . Պուալօն ու Ռաոփը , մանաւանդ Վիլլիգոու Հիւկօն : Եթէ ճարտասանութեան դաստառն վսեմին ու վսեմ ոճին տարբերութիւնը լաւ չուսուցանէ , հացագործն հաց կու տայ , կօշկակարը կօշիկ կը շինէ : Շահուց համերաշխութիւնը կայ , զոր կուսուցանէ Քաղաքական տնտեսութիւնն , Այն իմաստակ հրապարակագիրը՝ որ կը քննադատեն մեր արդի կըրթութեան ուղղութիւնն՝ անդիտակ են ճարտասանութեան ու Քաղաքական տնտեսութեան , ագէտ են , այո՛ , մանաւանդ թէ ազգագաւ , Կերդէնօւս , բարեկամ , որ երբ ուսումնաւարտ ըլլանք , վսեմ ոճով յօդուածներ գրենք ու պաշտպանենք գրական կրթութիւնն : Ազգին թշնամին է՝ վսեմին թշնամին . այսպէս կազաղակեն դարուց խորերէն անմահ առաքեալք վսեմին , Պղատոն , Սափփով , Տանդէ , Շէքսպիր , Վիլլիգոու Հիւկօ . . . »

Ահա այսպէս կը խօսէին , Տէր խմբագիր , մեր էդիտօրէալներն , որոնց խեղճ մայրերը տակը վրան կը գարծունենն ու խեղճ հայրերը ցամաքէն կ'երթեւեկեն , գրի ու թուղթի ստակ հաւոյնելու համար իրենց ուսումնական զուակներուն , որոնք դպրոցէն ելնելէն ետքն ալ նորէն թուղթ գրիչ պիտի սպա-

ռեն ճարտասանութեան ինպատու «վսեմ» յօդուածներ
 գրելու, երբ իրենց հէգ հայրերն անդին ասդին պիտի
 իյնան որպէսզի գործ մը գտնեն իրենց որդւոց, ես,
 Տէր խմբագիր, ես այս եղիւճիւններուն՝ ինչպէս ու-
 ըիչ դպրոցականաց՝ խօսակցութիւններէն Հայ ուսանո-
 զաց վրայ սա գաղափարը կազմեցի թէ, Նախ շատ բան
 կը սորվին ու քիչ բան միտք կը պահեն կոր. շատ գոց
 կ'ընեն ու քիչ կը մտածեն կոր. Երկրորդ, հարեւանցի
 կերպիւ կը սորվին կոր ամեն բան. և ոչ մէկ բանի մ'իս-
 կութիւնը ճանչնալու կը հետաքրքրուին կոր. Եւայէն
 ժողովական ալի ամենամեծ յատկութիւնն՝ այսինքն
 հետաքրքրութիւնը՝ տղան վարժարանին մէջ կը կորսըն-
 ցնէ կոր. Երրորդ, տղայք ետեւէ չեն ըլլար կոր գաղա-
 փարներ ու ծանօթութիւններ ձեռք բերելու, հապա
 ձեռք բերելու գեղեցիկ ոճ, վսեմ ոճ. հագուստ ձեռք
 բերելու, երբ մարմին մը չունին որ անիկայ հագուցու-
 րեն. նաեւ՝ խելունին ճարտասանութեան տալով՝ չեն
 թափանցեր կոր միւս գիտութեանց ոգին. Չորրորդ,
 իբրեւ այս ամենուն հետեւանք՝ չեն սիրեր կոր տղաք
 ձեռքի տակ ինկած բանը, նիւթը, իրականութիւնը, ի-
 րենց ապրած միջավայրը. Հինգերորդ, թերեւս դարձ-
 եալ այս վերացական կրթութեան հետեւանք՝ տղաք կը
 ձգտին կոր աշխարհաբարբառացիութեան. Մշակակաւնը՝
 նոյն իսկ երբ չը հասկնան՝ հաճոյքով կը կարգան կոր.
 սակայն ձանձրոյթ կը զգան կոր նոյն իսկ հայ գաւա-
 ռաց հոյադգործական վիճակին վրայ խօսակցութենէ մը.
 Հինգերորդ, հետեւանաց հետեւանք՝ Հայոց տղաքը
 տկար կը մնան կոր մարմնով. իսպալ, ցատկել, մարջեղ,
 ձիով ու նաւով արշաւել՝ ինչպէս կ'ընեն մեր գաւառաց
 տղաքն ու չափահաս մարդիկ, և ինչպէս կ'ընեն Անդ-

ղիացիք, ասանկ բաներ չի կայ. — հապա. — գիւրքը ձեռքը պարտէզ իջնել ու գոց ընել. կամ թէ բանաստեղծի մը երգած դժբաղդ մէկ աղջկան մը կամ տղուն վրայ արցունք թափել: Չարքաչ կեանք, ո՛ւր է. գործանոց մը, ֆապուիքա մը պտտիլ, մեծ մեղք է. հրապարակի զինուորուն կամ գաղտնիքուն վրայ խօսիլ կամ վիճիլ, վսեմ՝ չէ: Հիմայ ասոր յառաջագիմութեան անունը կուտայ կոր դուք: Հիմայ, իրաւունք չունինք Աղաներու դարը փընտըռելու: Հին մարդոց չէք հաւնիր դուք. ես ալ՝ ինչ մեղքս պահեմ՝ մարդու կարգ չեմ սեպեր ձեր դպրատուններէն ելած տղաքները, որոնք՝ պատմութեան աստղաբաշխին պէս աստղերը գիտելով՝ իրենց ոտքին տակի հորը չեն տեսներ, որոնք՝ դպրոցէն ելլելով՝ դպրոցը միշտ կ'երազեն և ստակ չահելու կարող չեն ըլլար, որոնք ամուսնանալու մօտ տարիքի մը մէջ կ'ելլեն դպրոցէն և՛ ամուսնանալու նիւթապէս անկարող՝ հիւանդութիւն մը ձեռք կը բերեն՝ որուն արդարացումը կամ միտիթարութիւնը դարուս ապականութեան մէջ կը գտնեն, որոնք երեսփոխան կ'ըլլան և՛ ժողովոյն մէջ ճառ մը խօսելէն ետքը՝ կը հարցունեն իրարու « աղէկ չը խօսեցայ, ճառիս սա կտորը շատ գեղեցիկ չէր, սա մասը վսեմ չէր, վերջաբանը գերազանց չէր »: Ա՛յո՛, աղքատութիւն կայ այսօր. բարոյականութիւն չի կայ. հաւատք, կրօնաւորներուն քով անգամ շատ չի մնաց: Աղգ մը կանգուն պահող երեք բաներն ալ պակաս. ու գեռ Սահմանադրութիւն կ'ըսէք ու կ'երթաք:

Ի. — Ձեր պատկերացուցած ազգային վիճակը տարաբաղդաբար իրականութենէ շատ հեռի չէ: Միայն թէ Սահմանադրութիւնն՝ որպէս ըսի՝ այդ վիճակին պատասխանատու չէ: Սահմանադրութիւնն ոչ այլ ինչ է

բայց եթէ վարողաց ու վարելոց պարտուց և իրականց սահմանումն . և՛ իբրեւ այս՝ երբեք չարիք մը չը կրնար նկատուիլ Սահմանադրութիւնն : Ո՛վ որ Սահմանադրութեան դէմ է, նոյն իսկ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դէմ է՝ որ եկեղեցի մ'է Սահմանադրական : Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ ո՛չ ապաքէն բողոքաց ձայնն է որ կ'որոշէ, որ կը վճռէ, որ կ'արգիլէ կամ կը հաստատէ : Մեր ազգային գործոց մասին ալ որոշումն ընդհանրութեան կը պատկանի, ընդհանրութեան ներկայացուցիչ ժողովոյն, որ է Ազգային ժողովն . . . :

Ը. — Ճարտար էք : Գիտնալով որ տկար կողմն կըրօնքն է, Սահմանադրութիւնը կրօնական հաստատութիւն մը ըրիք. եկեղեցի մտցուցիք կամ եկեղեցիէն հանեցիք զայն :

Խ. — Իմ գիւտս չէ այս. բարձր եկեղեցականի մը գիւտն է, և ճշմարտութիւնն է : Ընտրութեան սկզբբունքին վրայ կանգնած Հայաստանեայց եկեղեցւոյն ժողովուրդն՝ աշխարհական մասին ուրիշ օրինօք չէր կրնար կառավարուիլ, բայց միայն Սահմանադրութեամբ : Մեր մեծ սխալը, զոր ալ ժամանակ է դարձանել, մեր աններելի սխալն այն է թէ, կը կրկնեմ, Սահմանադրական ազգի մը յարմար կրթութիւն չենք տար մեր մանկուոյն : Որքան լաւ նկարագրեցիք ազգային կրթութիւնն . Ազգային բառն հեգնութիւն մ'է պարզապէս . ազգային նկարագիր չունի բնաւ մեր կրթութիւնն : Այլ միթէ մարդկային, կամ համազգային, տիեզերական նկարագիր մ'ունի : Ոչ ալ այն Կուլմտիլիանոսի սաներ կ'ենեն մեր վարժարաններէն, և ոչ ուսեալ պատանիներ, և ոչ Հայու զաւակներ : Նախ, որպէս ըսիք, քանազոր կրթութիւն մը չենք տար մեր տղայոց, ոոյն քանազոր բառն

ընդարձակագոյն մտօք առնելով ։ Բան՝ թէ՛ բանականութիւն կը նշանակէ թէ՛ խօսք, որպէս յայտ է ։ Արդ, ո՛չ խորհիլ ո՛չ խօսիլ կ'ուսուցանենք մեր տղայոց, մինչդեռ բանաւոր կրթութիւն մը կը կայանայ խորհելու ու խօսելու կարօղութիւնները զարգացունելու մէջ ի մանուկն. փորձառական հիմն ու քանական (քերական) ձեւ (fond expérimental, forme orale) Այս է արդի մանկավարժութեան մեծ սկզբունքն ։ Որովհետեւ ըստ Գոմէնիսի՝ այն ամենամեծ մանկավարժին և ըստ Լօքի՝ այն ամենամեծ իմաստասիրին, մնաց մեջ ոչինչ կայ որ նախ զգայարաններէն յանցնի եւ մտածում մը չը կայ որ զգայութենէ մը չըծագի (Il n'y a rien dans l'intelligence qui n'ait d'abord passé par les sens, il n'y a pas de pensée qui ne dérive d'une sensation), ուստի պէտք է մանուկն առարկայից հետ դէմառ դէմ դնել, դիտել ու շօշափել ու քննել տալ մանկան առարկաներն, ու բաղդատութիւններն ու դատաստաններ ընել տալ մանկան, խորհիլ ու խօսիլ տալ մանկան՝ ի մի բան ։ Խօսակցութեանց շարք մ'է Հոմերոսի դիւցազներգութիւնն, որ զնունաստան դաստիարակեց. կը տեսնեն, կը դործեն ու կը խօսին դիք և դիւցազունք Իլիականին ։ Այսպէս ըլլալ պարտի մեր վարժարանաց մէջ, Տառերու վրայ նայելով կը մաշի մեր տղայոց աչքն, ուր առարկայից վրայ նայելով պիտի սրէր նոցա տեսութիւնն. համր են մեր մանկունք կամ կը կրկնեն ինչ որ բերնուց ուսած են, մինչդեռ ուսուցչէն ու գրքէն աւելի պարտէին խօսիլ այն աշխոյժ արարածներն, որոնք դպրոց մտնելէ յառաջ՝ ինքնաբեր գործունէութեան բերմամբ՝ տալն ու վրայ կ'ընեն տունն և թաղն իրենց աղաղակներով կը ընուն ։ Այն մարմնական ու մը-

տաւոր գործունէութեան պէտքն յանգեցնել պարտի դաստիարակն յօգուտ մանկան: Մարմնով, մտօք ու բանիւք մանուկն յաւէտ պէտք է զօրանայ զարգանայ: Սահմանադրական ժողովրդեան մը մէջ, որոյ ճակատագրաց տնօրինութիւնն յանձնուած է երեսփոխանաց, կը տեսնէք ինչ կարեւորութիւն ունի կրթութիւնն, որ՝ արդի պայմանօք տրուելով՝ անխօս անճարակ երեսփոխաններ կը հասցնէ (որպէս է մեր երեսփոխանաց մեծամասնութիւնն), այլ որ՝ մանկավարժական սկզբունց համաձայն տրուելով՝ պիտ' ընծայէ ազգին երեսփոխաններ քաջադատ ու քաջաբան: Դիտելու ու դատելու պակասութենէ՝ մեր երեսփոխանք կը խօսին ճապաղ և զիրար կը հասկնան դժուար: Անտի ապարդիւն նիստեր: Խօսողք՝ իրենց ընդունած ճարտասանական կրթութեան արդեամբ՝ ձեւին աւելի կարեւորութիւն կուտան քան իմաստին: Խնդրոց թերի, հարեւանցի ուսումնասիրութեամբ, ատենաբանք անկարող կ'ըլլան փութով հասնիլ խնդրոց լուծման: Շատ կը խօսին, քիչ կ'իմացընեն . . . :

Ը. — Ես չըսի՞. երեսփոխանութիւնը շատախօսութիւն է:

Խ. — Ձայնակից եմ ձեզ հետ՝ դատապարտելու համար շատախօսութիւնը. ցաւակից եմ ձեզ հետ թէ շատ երեսփոխաններ ունինք շատախօս, (եւ այդ շատախօսութիւնն իրենց խօսելու անկարողութիւնը կ'ապացուցանէ): Սակայն ընդ ձեզ երբեք չեմ դատապարտեր երեսփոխանական դրութիւնն, որ ժողովրդեան կը ներէ մասնակցիլ ազգային գործոց, միջնորդաբար (երեսփոխանաբար) վարել ազգային գործերն:

Ը. — Եւ սակայն կրնայ ըսուիլ թէ՛ Սահմանադրու-

Թիւնն Ազգը կ'ուզէ կոր և Ազգը Սահմանադրութիւնը չուզեր կոր : Սահմանադրական, սահմանադրասէր ժողովուրդ մը՝ քուէարկութեանց պահուն իրար անցնելու է, քուէն անձամբ տանելու ու քուէարկութեան վրայ հսկելու է : Դեռ չատ տեղ ասոր հակառակը կը տեսնուի հիմայ :

Խ. — Ատոր պատճառը նորէն մեր կրթութեան մէջ, մեր դպրոցներուն մէջ փնտռելու ենք : Մենք՝ ուսումնականքս, մենք՝ գրագէտքս, հազուադիւտ բացառութեամբ (և ես անկեղծօրէն կը խոստովանիմ՝ ամուշելով անշուշտ՝ թէ գովելի բացառութեանց մէջ չեմ), մեք ուսուցիչք ու հրապարակագիրքս երբ տղայոց առիթ ունենաք խօսելու վարժարանին մէջ կամ վարժարանէն դուրս, գիտէք ի՞նչի վրայ կը խօսինք :

Ը. — Դիտեմ, ան, գիտեմ. թէ որ ուրախութիւն մը ունիմ, այն ալ անկեղծ մարդու մը հանդըպելս է : Դուք մեր տղայոց կը խօսիք Արիստոտելի, Պլատոնի, Լիդուէի, Հիւկոյի, Պալլադի, Պօտլէուի, և նոյն իսկ Կոմբլու կիտսի ու Պուտտայի վրայ : Բայց թէ Հայ ազգն ալ ունեցած է և ունի գիտուններ, բանաստեղծներ, օրէնսդէտներ, հին պատմութիւն մը, վեհ եկեղեցի մը, գեղեցիկ աւանդութիւններ, ատոնց վրայ ո՞վ բերան պիտի յոգնեցնէ : Դուք ասանկ էք. օտարամոլութեան դէմ կը խօսիք, և օտարին կ'երկրպագէք. ազգասիրութիւն կը քարոզէք և կապկօրէն Եւրոպացւոյն կը նմանիք. եթէ վարժարանի մը հոգաբարձու կամ տնօրէն էք, հայերէն գիրքերն ու Հայ դրամաճառներն անտեսելով՝ Եւրոպացի կամ Յոյն դրամաճառաց կը դիմէք՝ մրցանակի գիրքեր առնելու կամ Եւրոպայէն բերել տալու համար : Դուք ազգասէր էք. որի կը ծախէք : Ժողովուրդն զձեզ

ձեր խօսքերուն վրայ չի դատեր. այլ ձեր գործքերուն վրայ . . . :

Խ. — Ահ իրաւունք ունիք. ես ալ ձեր համարձակախօսութեան վրայ կը հիանամ: Պէտք է լուրջ, ճշմարտապէս ազգասէր երիտասարդութիւն մը պատրաստել. պէտք է ընդհանուր ազգը Սահմանադրութեան պատրաստել: Ճարտասանութեան ձեւերն և օտար դրականութեանց պատմութիւնը ընդարձակօրէն ուսուցանելու տեղ՝ պէտք է մեր տղայոց ուսուցանենք ընդարձակօրէն ազգային կեանքն հին և նոր իր ամեն երեւոյթներով, առ Օսմանեան պետութիւնն յաւէտ երախտագիտական զգացումներ ազգելով Հայ մանկուոյն: Պէտք է ուսուցանենք, պէտք է բացատրենք տղայոց մեր ազգային սեփական օրէնքները, մեր Սահմանադրութիւնն: « Ոչ սակաւ ֆռանսացիք կ'անգիտեն իրենց երկրին օրէնքներն ու սահմանադրութիւնն, և ցաւալի է այս տգիտութիւնն: Որպէսզի դադրի այն, պէտք է որոշել ուր ուրեմն որ ուսուցաւի դպրոցականին ինչ որ պարտի գիտնալ մարդն: » Այսպէս կը սկսի Նախաբանն 180 էջերէ բաղկացեալ գրքոյկի մը՝ Նախնական Քաղաքացին կրթութիւն (Բիէռ Լալուա) անուամբ, որ կը դասախօսուի Գաղղիոյ Նախակրթարանաց մէջ եւ որոյ պարունակութեան չափ իրենց երկրին օրինաց և ազգային սահմանադրութեան վրայ տեղեկութիւն չունին մեր քաղաքացոյն կոչուած վարժարանաց ուսանողք, ինչ կ'ըսեմ. ուսումնաւարտք — որոյ կհաւատացնենք թէ ամենագէտ են: Պէտք է գիտական ու գիտական կրթութիւն եւ ազգային դաստիարակութիւն տալ Հայ մանկուոյն: Հելլենք և Հռոմք՝ որոյ հետեւիլ կը յաւակնինք ի ճարտասանութեան՝ ուրիշ հետեւելի բաներ

և առաւել հետեւելի բաներ ունէին, զորս իրենք ալ ապա կորուսին: Պլինիոս — կ'ըսէ Կասդոն Պուլասիէ — շահագրգիռ նամակի մէջ կը գրէ. «Նախնեաց մէջ, կըրթութիւնն ոչ միայն ականջով էր, այլ և աչքով.» ինչ որ դիտական (intuitif) կըրթութիւն կամ մէկ բառով աշակըրթութիւն կը կոչուի արդի մանկավարժութեան լեզուաւ: «Այս գործնական դաստիարակութիւնը — կը շարունակէ Ռըյիլը Տէ Տէօ Մօնսի մեծանուն յօգուածագիրն — յիշել կուտայ զայն, զոր Աթինացիք իրենց զաւակաց կուտային՝ զայնս կատարեալ քաղաքացիներ ընելու համար:» Եւ Աթինացի տղայոց մարմնական ու մտական այլազան աշխատութեանց վրայ խօսելէ յետոյ, կ'ըսէ Կասդոն Պուլասիէ «Սոյն աշխատութիւնք չէին բաւեր տակաւին. այն երիտասարդութիւնն աւելի կարեւոր աշխատութիւն մը պարտէր կատարել: Պատանին (éphèbe) քաղաքացի պիտ' ըլլայ: Քանի մ'ամիսէն հանրային գործոց տնօրինութեան պիտի մասնակցի. ինք պիտ' անուանէ վարչութիւնն, նորա գործերը պիտի դատէ, մահու և կենաց խնդրոց վրայ վճիռ պիտ' արձակէ: Ինչպէս այս ահագին իրաւանց տէր կրնայ լինել, այդ իրաւանց եթէ չուսանի կիրառութիւնն: Աթէնք կը հրամայէր՝ արդ՝ զի պատանիք կանոնաւորապէս ներկայ գտնուին հրապարակային ակմբոց: Երկու տարի շարունակ կ'ունկնդրէին ամենամեծ ատենաբաններու վիճաբանութեանց՝ ամենածանր խնդրոց վրայ. կը ճանաչէին այլեւայլ կուսակցութիւններն՝ առանց և ոչ միոյն պատկանելու, և զայնս ի գործ տեսնելով՝ կրնային դատաստան ընել անոնց վրայ: Քուէ տալէ յառաջ, կարծիք մը կը կազմէին:» Դուք՝ որ կրօնասէր էք՝ ձեզ համար հաճոյագոյն բան մը կայ հոս:

Ը. — Կ'աղաչիմ, թարգմանեցէք, Տէր խմբագիր :

Խ. — « Յաւելունք, իբրեւ հետաքրքրաշարժ ինչ, թէ կրօնից աւագ կարեւորութիւն կը տրուէր սոյն պատահեկան դաստիարակութեան (éphébie) մէջ : Պատանիք կը մասնակցէին ելեւսեան տօներուն : Երգաձայն կը հետեւէին այն հանդիսաւոր թափօրներուն, ոչք նուիրական նիւթերն ի տաճարն Աւագ Դիցուհեաց կը տանէին : »

Ը. — Ո՛հ, այս պայմանով ես ալ կ'ընդունիմ Սահմանադրութիւնն, ես ալ եմ Սահմանադրանական :

Խ. — « Եւ հուսկ ուրեմն ազգն ամբողջ եղաւ Սահմանադրական (ՕՏԵԱՆ) : »

Ե .

ՄԻՇՏ ԱՌ ՃԷԼԼԱՅ

Առաւօտ մ'էր ջինջ ու պայծառ,
Պայծառ էին դաւսք եւ այերք.
Զբարք նրազ մ'ունէր մէն ծառ,
Եւ մէն պուրակ ունէր մի երգ :

Խօսէր սօսին, ցնծար ուռին
Եւ զստանէր պշրանօք բիր.
Թռչունք ոյց լանջօք սիրով ուռին
Ժպտէին առ քննոյց զեփիւռ :

Բզզար ճանճն ու խայտար ճրճին
Համեսագեղ նարկիզին շուրջ.
Շահոգրամն ալ՝ իւր առաջին
Բոյրն՝ արճուտին տար դիմօք լուրջ :
Եւ մանուշակ, սմբուլ, մեխակ,
Տեսակցելով եղբայրաբար,
Կ'երեւային ձեւերով խակ
Որպէս մանկիկ կուսանք ի պար :

Վարդենույն հետ փափկասերեւ
 Փոխանակէր համբոյ՝ յասիկ,
 Եւ փառապանձ փայլէր Արեւ.
 Մարգաց վերայ ցողաթուրմիկ.
 Եւ ֆաղցրասոյլ հովուն քեւեր
 Օրորելով գիւղակն ի ֆուն,
 Ամենուրեք լոյս եւ ըսուեր
 Ողողէին այն ժամն այգուն:

* * *

Հագիւ քողած զիմ անկողին
 Գրնայի ես դանդաղընթաց
 Շրջիլ վերայ լեռան կողին
 Առաւօտուն ցողովըն քաց.

Եւ քաց աչես ուղղել ի վեր,
 Մուրալ նախկին շողմն արեգին
 Որ պահ մ'հրեռուի արսիկս աւեր
 Ոյր ցաւք, աւանդ, միշտ նորոգին...:

— Յանկարձ, անոյշ, սիրուն, հնչուն
 Ձայն մ'առի «Ձայն Փիլոմելայ...»
 Ըսի, այլ ճշ, չը կար քոչուն...
 Իմ դէմս ըզբէզ սեսայ, ձէլլան:

Եւ, ձէլլան, դու ալ սեսար զիս.
 — ձակասս ըզգաց մի ցուրտ սարսուռ.
 Ջի մի գուցէ շիկնիս, յուզիս,
 Եւ կամ նագիս ու մընաս լուռ:

Չը լրուեցիր սակայն — ո՛ր գանձ —
 Թրթռաց Երբունդ. ու, շեշտակի
 Հասաւ կրկին ձայնդ իմ ունկանց,
 Ձայնդ, ալելու, երգ հրեշտակի,

Ոյր վանգիւններն, ոլոր ոլոր
 — Այսու նըման ես սոխակի —

Շրնորհ, զգացում, գեղ, սէր բոլոր
Արսայայտեն փոփոխակի :

Մերք բորափին հասիկ հասիկ,
Որո՞ւ որո՞ւ, յսակ, զօրեղ,
— Կարծես մի սլաֆ պողովասիկ
Որ հնչել տայ լեզուդ բիւրեղ.

Մերք բռչքսին նուրբ ու քեքեւ
Գողճք ու փափկիկ բիւր յելեւէջ,
— Կարծես բանտեալ բռչնոյ մի քեւ
Որ բաբախէ վանդակին մէջ. —

Եւ մերք հեծեն մեղմիկ, աղու
Հալին, մարին անգօր ու ճօր
Ձերդ հեկեկանք հիւանդ սրդու
Որ զիւր յեփին հեղու արօւր.

Եւ փոխն ի փոխ, պերն, վեհունակ,
— Արձագանգն իսկ հոգւոյդ մատաղ —
Կազմեն այնքան գեղադաւանակ
Մի երգ, մի նուագ եւ կամ մի տաղ,

Որ սրգակիր, վաճապարար
Ոգիք՝ սփոփամարք երջանկաւէս
Դսնեն ի նա՝ զուարթարար
Յոյսն ու բերկրին, հրնուին յաւէս :

* * *

Կրճոցըս տակ՝ որ քեւ այրի,
Որ պիտի քէւ քսպառի վաղ,
Խոհեք՝ իբրեւ սուր երկսայրի՝
Շողոռաջին յանկարծ, աւանդ...

Մըսածեցի քէ՝ ինձ նըման
Տիրանըւէր քո զայլայլին
Նանդիւ անչափ եւ անպայման
Եւ այլք, օտարք ալ կը զմայլին...

Եւ յիւեցի թէ խօսական
 Ճնորհց շարք մէր կեանք քրտուառիս .
 Թէ եո չֆնաղ ու գերբնական
 Երգերդ չէին ուղղեալ առ իս . . . :

Եւ սարսեցաւ արտիկս անսէր
 Ահեղ գոռամաք մ'անդնդային ,
 Մինչ աննրման ձայնիդ շեւսեւ
 Երբերին մէջ կը թնդային :

ԱՂԵՔ . Գ . ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ԿՏԱԿԻ

Շնորհակալեօք ընդունեցանք Իզմիրեանց կսակի Պաս. Յանձնաժողովոյ հրաւիրագիրն առ Խմբագրութիւն Հանդիսիս . այլ՝ Հասցիւղի Ս. Նեստիսեան վարժարանին ֆննութեան ներկայ գտնուելու պարտաւոր ըլլալով Մեսրոպեան մրցանակաբաշխութեան օրն՝ անկարող եղանք գտնուիլ Ազգային ժողովոյ արանն , ուր կատարուած եզակի հանդիսին նկարագրութիւնն՝ որպէս պատուարժան Յանձնաժողովոյ Տեղեկագիրն՝ Արեւելէն կ'արտատպենք , զանց ընելով՝ տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ՝ Պաս. Քննչաց գրեւոր պատճենն , ոյց բովանդակութիւն կամ եզրակացութիւնն արդէն յիշուած է Տեղեկագրին մէջ : Իսկ արտասանուած ճառերուն մէջէն (նոյնպէս տեղւոյ անձկութեան պատճառաւ զանց ընել հարկադրուելով միւսները) կ'արտատպենք միայն Վարչութեան Ասեմապետ Վսեմաբուր Բախուր Սիմոն Պէյի ճառն , որովհետեւ գրական հանդիսի մը մէջ առաջին անգամ կ'ասեմաբանէ Սիմոն Պէյ , եւ որովհետեւ արտասանեալ բանք՝ մասնաւոր ունին նշանակութիւն — եւ մաղթենք զի մեծ ալ ունենային ազդեցութիւն — Նորին Վսեմութեան բերնին մէջ ⁽¹⁾ : Բարեպատեն առիթս օգուտ կը փաղեմք , ուրախակցելու

(1) Հասուածս շարուած էր , երբ Վսեմաշուր Սիմոն Պէյ առաջին կարգի Մէմբիւրէ պատուանշանի , Վսեմաշուր Ունեման Արիկ էֆէնտի երկրորդ կարգի եւ Մարսուտ Սեպուր էֆէնտի երրորդ կարգի պատուանշանաց արժանացան : Նոցին ազնուաշուր Վսեմութեանց պատիւ ունի խնդակից ըլլալ Խմբագրութիւնս :

համար ջերմապէս առ Վսեմաշուք Գաբրիէլ Էֆէնճի Նորասունկեան՝ Ասենապէս Իգմիրեանց կսակի Յանձնաժողովոյն՝ վասն այն մեծամեծ պատուոց, որոց իր ծանուցեալ արժանեօք կ'արժանանայ Նորին Վեհափառութեան Սուլթանին կողմանէ. ջերմապէս ուրախակցելու նամար մանաւանդ առ Նորին Վսեմութիւն, որ՝ այնքան փափուկ ու բազմադիմի վաստակոց մէջ պէտական՝ կարօղ կ'ըլլայ տակաւին գործօն եւ արդիւնաւոր մասնակցութիւն մ'ունենալ ազգային գործոց վարչութեան: Ե.

Բարեյիշատակ Իգմիրեանց կտակի մրցանակաբաշխութեան Հանդէսը կատարեցաւ երէկ 14 Յուլիս, որ էր Տօն Սրբոց Թարգմանչաց Սահակայ եւ Մեսրոպայ, Ազգային ժողովոյ նորակառոյց սրահին մէջ:

Ի դիմաց Յանձնաժողովոյ տեղեկարբեր Արժ. Տէր Յովհաննէս քահանայ Մկրեան յոռին կանգնելով կարդաց Յանձնաժողովոյ տեղեկագիրն որ հետեւեալն է:

«Այս երկրորդ տարին է որ կը կատարուի ի Մայրաքաղաքիս այս գրական Հանդէսը՝ զոր բարեյիշատակն Յովսէփ Իգմիրեանց գովելի զգացմամբ եւ առատաձեռնութեամբ ուրոյն կտակագրով մը հաստատած է, նուիրելով զայն Սրբոց Թարգմանչացն մերոց Սահակայ եւ Մեսրոպայ յիշատակին, եւ որոց տօնը կը կատարէ այսօր մեր Ս. Եկեղեցին:

Այս տարւոյ չրջանին մէջ մրցանակին մասնակցելու համար Յանձնաժողովոյս ներկայացեալ աշխատութիւններն են:

1. Հայոց գիրը անուամբ ձեռագիր երկասիրութիւն մը՝ որ ընդարձակօրէն կը խօսի մեր գրոց ծագման եւ զարգացման վրայ, հաւաքելով ազգային եւ օտար մատենագրաց կարծիքներն այդ մասին: Այդ աշխատութիւնը գրած է Էնայի Համալսարանի փիլիսոփայութեան կանցիստ Պ. Իսահակ Յարութիւնեանց:

2. Պատմութիւն Պարսկահայոց 1600էն 1880 տարիներու. ձեռագիր մը՝ զոր յուղարկած է Կարինէն Վրթանէս Էֆ. Փափազեանց անուն ազգայինն:

3. Ագուլեցոց բարբառը, « Զովերի լեզուն », գործ տպագրեալ 1882ին Պարոն Սարգիս Սարգսեանցի, ուսուցիչ հին

լեզուաց, որ քննական կերպով կը խօսի Ազուլիսի հայ ժողովրդեան յատուկ տեղական բարբառին վրայ :

4. Հայաստանի կեանք վերնագրով ձեռագիր տետրակ մը, այս անուամբ պատրաստելի գործի մ' առաջին մասը, զոր գրած է Յարութիւն էֆ. Մելքոն Տուտուխեան :

5. Խառն նամակներ ուղեւորութեան, գործ Ղազանձեան կիրակոս էֆէնտիի, եւ որոյ տպագրեալ երեք օրինակներն յուղարկուած էին Յանձնաժողովոյս :

6. Ուսումն Հայոց Պատմութեան, ձեռագիր հեղինակութիւն Մարկոս էֆէնտիի Ազաբէգեանց, առաջին եւ երկրորդ մասերը :

Յանձնաժողովս այս գործերը նախապէս իւր մէջ քննութեան ենթարկեց, բարեյիշատակ Հանգուցելոյն Մրցանակաբաշխութեան որոշած եւ նոյն իսկ ի կենդանութեան իւրում սահմանած տրամադրութեանց հետեւողութեամբ :

Այս նախնական քննութեամբ Մրցանակաբաշխութեան չկրցին ընդունուիլ հետեւեալք :

1. Հայաստանի կեանք անուամբ աշխատութիւնն, որովհետեւ աւարտեալ գործ չէր, եւ կտակին տրամադրութիւնը հակառակ էր չ'աւարտեալ գործ մը մրցանակաբաշխութեան ընդունիլ :

2. Նոյնպէս եւ Ուսումն Հայոց Պատմութեան, արդիւնաւոր աշխատութիւն, մի եւ նոյն պատճառաւ չ'ընդունուեցաւ :

3. Ազուլեցոց բարբառը « Զոկերի լեզուն » երկասիրութիւնն, զոր կարելի չեղաւ ընդունիլ Մրցանակաբաշխութեան, որովհետեւ ինչպէս կտակարարն պայման դրած է, տպագրեալ երկասիրութեանք տպագրութեան թուականէն մինչեւ երկու տարի կրնան Մրցանակաբաշխութեան ընդունուիլ, եւ այս գործն վեց տարի յառաջ տպագրուած էր :

4. Խառն նամակներ ուղեւորութեան գրքուն չունէր բարեյիշատակ կտակարարին որոշած նպատակին համապատասխանող հանգամանքն :

Ուրեմն կը մնային Հայոց Գիրք եւ Պատմութիւն Պարսկահայոց գործերը, զորս Յանձնաժողովս ի նախնական քննու-

Թեան, իբրեւ գրական եւ պատմական գործեր համաձայն գտաւ բարեյիշատակ հանգուցելոյն սահմանած նպատակին, եւ յանձնեց 'ի քննութիւն :

Պարսկահայոց Պատմութիւնն յանձնուեցաւ Աստուածաբանութեան վկայեալ ուսուցիչ Պ. Թորոս Չուղայեցւոյն որ իբրեւ բնիկ Պարսկահայոց՝ կրնար իւր կարծիքն յայտնել աւելի ճշգութեամբ սոյն երկասիրութեան նկատմամբ, որ ահաասիկ (Պասճէկն գրոյն) :

Ինչպէս սոյն տեղեկագրէն կը տեսնուի, սոյն գործը այն արժանի հանգամանքը չունի ըստ տրամադրութեան կտակի, իբրեւ նորագիւտ տեղեկութիւն պարունակող գործն ամբողջացուցիչ Ազգ. Պատմութեան Հայոց Պարսկաստանի :

Հայոց Գիրն երկասիրութեան քննութիւնն յանձնուեցաւ նախ 'ի Պետերբուրգ բնակեալ բրոֆէսոր Պ. Քերովըէ Պատկանեանի, ինչպէս կը բաղձար նաեւ նոյն ինքն հեղինակն, բայց Պ. Պատկանեան իւր անձնական տկարութեան պատճառաւ տակաւին երկու տարի այսպիսի քննական ըզբազմանց չկրնալ հետեւիլը առարկելով, հրաժարած ըլլալուն, Յանձնաժողովն պատշաճ տեսաւ յղել այդ գործն ի Ս. Էջմիածին, Տ. Մաղաքիա Եպիսկ. ի, որպէս զի Մայր Աթոռոյ Ճեմարանին Պատուարժան ուսուցչական մարմնոյն հետ քննութեան ենթարկէ (Պասճէկն գրոյն) :

Ինչպէս կը տեսնուի, սոյն Տեղեկագիրը, թէեւ կատարեալ գործ մը համարուելու հանգամանքը չ'ընծայեր, բայց նկատելով որ բաւական խնամօք եւ երկար աշխատութեամբ պատրաստուած է սոյն երկն, եւ թէ առաջին անգամն է որ հայ լեզուին վերաբերեալ այսպիսի ձեռնարկ մը երեւան կուգայ մեր ազգին մէջ, նկատելով որ այս աշխատութիւնը թէեւ չունենայ իսկ ինքնուրոյն կատարեալ հեղինակութեան մը արժէքը, սակայն եւ այնպէս ամիսփում մը կը կազմէ Գերմանացի, Գաղղիացի, Ռուս եւ այլ Եւրոպայի գիտնականաց մեր ազգային գրերու վրայ արտայայտած կարծեաց, եւ հետեւաբար ինչ թերութիւններ ալ ունենայ նմանօրինակ աշխատութիւն մը, կ'արժէ որ քաջալերուի 'ի խրախոյս այլ բանասիրաց եւ յօգուտ ազգային գրականութեան :

Այսու խորհրդածութեամբ Յանձնաժողովս Սահակ Մես-
րոպեան կտակի միջանակին, սոյն 1888 տարւոյ համար ար-
ժանի համարեց Պարոն Իսահակ Յարութիւնեանցի « Հայոց
Գիրք » անուն աշխատութիւնը, նուիրելով նմա 600 ռուբլի՝
որ շուրջ 60 օսմ. ոսկի կ'ընէ, յանուն բարեյիշատակ օրհնալ
Յովսեփի Իզմիրեանց գրասիրին եւ ազգասիրին, եւ յաւելլով
թէ սոյն ձեռագիր երկին տպագրութեան խնդրոյն համար
Յանձնաժողովս պիտի տնօրինէ զարժանն հեղինակին հետ
ըստ տրամադրութեանց կտակագրի եւ հրահանգի Ազգ.
Կեդրոնական վարչութեան :

Սոյն տեղեկագրի ընթերցումէն յետոյ Տեղապահ Սրբա-
բազանի եւ Վսեմ. Սիմոն պէյի հրաւիրմամբ Գեր. Գորե-
գին եպիսկոպոս Սրուանձտեանց խօսք առնլով ի գիմայ
Ազգ. Կեդր. վարչութեան խօսեցաւ (Պատճեն ճառոյն) :

Ապա խօսեցաւ Հայրիկ. Յանձնաժողովոյ աշխատութեանց
համար գոհունակութիւն յայտնեց, բայց միանգամայն կար-
ծիք յայտնեց թէ՝ Իզմիրեանցի նուէրէն գէթ փոքրիկ մաս
մ' ալ կ'արժէր որ Պ. Վրթանէս փափազեանցի տրուի, ա-
նոր տուած աշխատութիւնն ալ փոքր ինչ քաջալերելու հա-
մար (Պատճեն ասեկնարանութեան) :

Եւ Հայրիկ օրհնեց Իզմիրեանցի յիշատակն, Յանձնաժո-
ղովն, բոլոր աշխատողները :

Հայրիկէն յետոյ խօսեցաւ Քաղաքական ժողովոյ Ատե-
նապետ Վսեմ. Սիմոն պէյ :

Մեր տղայութեան ժամանակն ալ կ'ըսուէր թէ ազգին կը-
սակներ կ'ըլլան բայց չեն գործադրուիր, եւ ադոր համար կսակ
ընողները ինչ են. այդ դժբաղդ ուսնողութիւնն արմատացած
էր ազգին մէջ. կսակները կը գործադրուէին ոչ թէ կսակարա-
րին, այլ կսակակասարին կամացն համաձայն կսակակասարը
կ'ուզէր ընել լաւագոյն քան մը քան ինչ որ կսակարարը փա-
փաքած էր, եւ այսպէս կսակը անօգուտ կ'ըլլար, կը փնանար:
Բարեյիշատակ Իզմիրեանց բաւական քաջութիւն ունեցաւ, գիտ-
նալով հանդերձ ազգին այս բեռութիւնը, դարձեալ կարեւոր
կսակ մ'ընել. բայց ինչպէս կ'երեւի հանգուցեալը դիտած էր
թէ՝ նոր սկզբունքներ ազգին մէջ սկսած են մտնել եւ շնորհիւ

այդ սկզբունքներուն կտակները պիտի յարգուին, հետեւաբար առանց վարանելու իւր կտակն քաւ: Անշուտ ամենքս ալ ազգովին գոհ եւ ուրախ պիտի լինինք որ հանգուցեալն իւր նպատակին հասաւ, շնորհիւ կտակակատար Յանձնաժողովոյ ուղիղ գաղափարներուն եւ սկզբանց: Արդարեւ Յանձնաժողովը բնաւ չուզեց ընել լաւագոյն քան ինչ որ փափաքած էր կտակարարն, այլ ընդհակառակն ամենայն խղճահարութեամբ քափանցեց կտակարարին ոգւոյն, լաւ ըմբռնեց անոր կտակն, եւ կարող եմք ըսել թէ ամեն մէկ բառն իսկ ուզեց յարգել, եւ անա այսպէս խղճահարութեամբ է որ երկու տարի է մրցանակներ կը բաշխուին. կատարելապէս վստահ եմք թէ յայսմ հետէ եւս այսպէս պիտի շարունակուի ի մեծ գոհունակութիւն ազգին:

Եւ ինչ հետեւութիւն պիտի ունենայ Յանձնաժողովոյ այս ընթացքը. քոված տալուորութիւնը շատ լաւ պիտի լինի. հինաւորաց այն գէշ աւանդութիւնը թէ կտակներ չեն գործադրուիր՝ հետզհետէ պիտի ջնջուի աստիճանաբար, վստահութիւնը պիտի վերստին ծնի ամեն տեսքու մէջ, եւ պիտի տեսնենք թէ այդ վստահութեան շնորհիւ բարեսէր ու ազգասէր ոգիները նոր հաւատքով ոգեւորուած պիտի փութան իրենց հարստութեան մէջէն բաժին մ'ալ ազգին հանել, եւ անա այսպէս ազգը շնորհիւ բարեյիշատակ Իզմիրեանցի եւ շնորհիւ Յանձնաժողովոյ իմաստուն եւ խոհական ընթացին, ապագային մեծ մեծ կտակներ տեսնելու յոյսն ունի. հետեւաբար մեր շնորհակալութիւնն առ Յանձնաժողովը պէտք է կրկնակի լինի:»

Վսեմ. Նուրեան էֆէնտի գիտել տուաւ թէ՝ որպիսի գեղեցիկ զուգադիպութիւն մը պատահի այսօր : Ծիլդ այն պահուն, ըսաւ Ն. Վսեմութիւնն, յորում կը տօնենք տօնն մեր երանաշնորհ Թարգմանչաց որոց փառաց գլխաւոր տիտղոսը է մեր լեզուի գրերու գիւտը, նոյն պահուն կը պատկենք գրական աշխատութիւն մը որ դարձեալ կը վերադարձի այդ գրերու գիւտին : — Նուրեան էֆէնտիի սոյն ճշգրտիւ գիտողութիւնը շատ աստիճանի եղաւ համայնից :

Յետ Նուրեան էֆէնտիի, Արթ Տէր Յովհաննէս քահանայ Մկրեան Յանձնաժողովոյ կողմանէ պատասխանելով առ Խրիմեան Սրբազան, յայտնեց թէ Պ. Փափազեանի հա-

մար Յանձնաժողովը չէր կարող ուրիշ կերպ տնօրինել, վասնզի կտակի հոգւոյն համաձայն պէտք էր գործել :

Այս պատասխանէ վերջ Տեղապահ Սրբազան Հայրն օրհնութեան աղօթքն ընելով վերջացուց այս հոգեզուարճ հանգէսն որ այնքան բերկրառիթ եւ մխիթարական տալաւ որութիւն թողուց ամէն ներկայ գտնուողներու վրայ եւ պիտի թողու նաեւ ամէն Հայոց սրտերու վրայ : Պէտք է լիայոյս լինինք որ յաջորդ հրաւիրեալք աւելի մեծ թուով պիտի պատասխանեն եղած հրաւերին՝ ներկայ գտնուելու համար հանդիսի մը որ մեր ազգային բարքերու մէջ եզական է :

(Արեւելք)

ՀԱՆԴԵՍ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Մեծարգոյ հանդիսականներէն կը տեղեկանանք —

Մելքիսեդեկ Արքեպիսկոպոս Մուրատեանց հանդիսին կը նախագահէ. վահան էֆէնտի Հազարապետեան, նախկին աշակերտ Պէրպէրեան կրթարանի եւ ուսուցիչ Քանակադիտութեանց, դաշնամուրին առջեւ է. վարժարանին Հիմնադիր-Տնօրէն Պէրպէրեան էֆէնտին բեմին վրայ է. Ժամ եօթն է : Սկիզբն հանդիսին :

Հազարապետեան էֆէնտի՝ նիւթոյն արժանի ճարտարամտութեամբ՝ կը նուագածէ քայլերգն Համիտիյէ. եւ կը սկսի ատենադրանել Հիմնադիր-Տնօրէնն, աւելի քննադատութիւն քան համարատուութիւն ընելով՝ ըստ Արեւելի գիտօղութեան : Անգամ մ'ալ՝ ի սկիզբն ատենաբանութեան՝ երեսփոխան Պէրպէրեան էֆէնտին կը հաստատէ Զմիւռնիոյ նախկին առաջնորդ Մուրատեանց Արքեպիսկոպոսին ազգընտիր կաթողիկոսութիւնն. յետոյ զուգահիշու կամ մանաւանդ հակահիշու մը կ'ընէ Պէրպէրեան՝ թուրք եւ Հայ կրթական տեսչաց, ոյց երկրորդն ոչ վարժարանին քննութեանցն է մասնակցած եւ ոչ մրցանակաբաշխութեան հանդէսին ներկայ կը գտնուի. ապա, ուսուցիչ եւ Ուսումնական Յանձնաժողովոյ անդամ Պէրպէրեան էֆէնտին՝ կը խօսի ազգային կրթութեան

վրայ՝ Զատագովելով այն կրթութիւն զոր կու տայ Պէրպէրեան Վարժարան, այսինքն զրական կրթութիւնն, — որ անշուշտ մեր ազգին ու մեր ժամանակին կը յարմարի՝ բայց հիմնական փոփոխութեամբք (եւ այս կենսական գործոյն համար ժամէ որ խորհինք եւ գործենք)։ Պէրպէրեան Վարժարանի Տնօրէնն այնուհետեւ կը ճառէ կամ մանաւանդ կ'որոտայ օտարամոլութեան դէմ, օտար հաստատութեանց դէմ ու նոյն իսկ ազգային հաստատութեանց ոմանց դէմ, վարչութեան եւ եկեղեցականութեան դէմ՝ ոյք հակառակած են զի հանդէսն յեկեղեցւոյ կատարուի հանդերձ դաշնակահարութեամբ։ Քանիցս ծափահարութեամբ կ'ընդմիջուի սոյն ազգու ճառն, որ սակայն ընդհանրապէս կը քննադատուի դեռ, գէթ իբրեւ անյարմար կրթական մեծ հաստատութեան մը Տնօրէնին դրից։

Պէրպէրեան էֆէնտի՝ սէգ ու հանդիսանձնեայ՝ կը բաշխէ մրցանակներն իւր սանուց, մրցանակ ու վկայական իւր ընթացաւարտից, ոյք ոմանք արտասանութիւններ կ'ընեն եւ այլք կ'ընթեռնուն իրենց ընթացաւարտական ճառերն այլ եւայլ լեզուօք եւ այլեւայլ նիւթոց վրայ։ Պէտք է մտիկ ընել Պէրպէրեան ուսումնարանի շրջանաւարտներն, ըստ որում ոմանք ի նոցանէ գրադէտ, ուսուցիչ, խմբագիր պիտ'ըլլան, թերեւս օր մը վարչապետ ու ժողովրդապետ, Պատրիարք ու Կաթողիկոս։ Եւ անհնար է մտիկ չընել գեղեցկարան Տնօրէնն, որ մատն ի բարձունս, աչքն յառեալ յուսած իծաղ ճակատուց, խորայոյզ շեշտերով այլ մարմարեան հանդարտութեամբ գլխաց, իւր ուսումնաւարտ աշակերտաց կը բարբառի հուսկ իւր բառք, — երբ արձագանգն հանուր ու յաւէտ կը կրկնէ՝ «իմոք»։

Հանդիսականաց մէջէն, Յակոբ Ռսկան էֆէնտի, Նժդեհին երգիչն, երէց ուսուցիչն, ի բեմ կ'ենէ եւ ընդարձակ ատենաբանութիւն մը կ'ընէ՝ շրջանաւարտից ուղղեալ։ Նորաթիւ այն Յուզման ժամուց հեղինակն, յուզիչ բանաստեղծն հսկայ՝ Յովհաննէս էֆէնտի Սեթեան՝ իւր սիրելի ծերունի դաստաւորին կը յաջորդէ՝ հակիրճ բանս սխրալի ուղերձել առ Պէրպէրեան։ Յետոյ Յովհաննէս Արամեան էֆէնտի, նախկին ա-

չակերտ Պէրպէրեան վարժարանի, հեղինակ եէնիգարուի Հոգաբարձութեան այն նշանաւոր Տեղեկագրին՝ զոր աստ յիշատակեցինք ժամանակին, ընտիր յորդորական մը կ'արտասանէ առ ուսումնաւարտս՝ իւր կրտսեր եղբարս, նմանելով ըստ կարի «վարդապետ»ին շնչտերուն՝ գէթ իւր բանից մէջ, — զի միւս այն շնչտերն առողջանութեան, գրէթէ միայն Պէրպէրեան ունի զայնս յայն բարձրագոյն աստիճան:

Պէրպէրեան վարժարանի համակիր հասարակութիւնն, որ իմացած էր թէ՛ յանուն նորակազմ Պէրպէրեան Սանուց ընկերութեան ատենաբանութիւն մը տեղի պիտ'ունենար, ի զուր սպասած է սոյն ատենաբանութեան. եւ այդ յուսախաբութեան համար ցաւ զգացած է, մանաւանդ զի ատենաբանն՝ նախկին աշակերտ Պէրպէրեան վարժարանի որ այժմ փորձառութեան մեծ դպրոցին կ'աշակերտի՝ գործնական խրատներ պիտի տայ եղեր իր նորահաս ընկերակցաց, յորդորելով զայնս որպէս զի հետամուտ ըլլան արհեստից մէջ ի կիր արկանել իրենց ստացած գիտական ծանօթութիւններն, նոյնպէս փափաքած են հանդիսականք թէ Սրուանձտեանց Գորեգին Եպիսկոպոսն ալ քանի մը խօսք թռցունէ այն թըռչուն խօսքերէն, ոյք հոգիէն կը մեկնին ե՛լ յածելով թեւածելով հանուր՝ հայրենեաց սիրոյ հետ Օսմանեան հովանոյն յարում յաւէտ կը հրամայեն Հայոց ընդհանուր Սյլ կրթասէր ու գրագէտ սիրեցեալ եկեղեցականին հրաւէր եղած չէ վարժարանին Տնօրէնութեան կողմէն, որպէս Գաւորքէօյի Արամեան վարժարանին մէջ ի բանախօսութիւն հրաւիրուած չէ Պէրպէրեան՝ զոր ժողովուրդն անհամեմատ հաճոյքով լսած է ընդհանրապէս: Կրկին Տնօրինութեանց կողմէն ալ թերայարգութիւն տեղի ունեցած է առ Գրականութիւն եւ՝ կրնանք ըսել՝ առ Ժողովուրդն. եւ անշուշտ աւելի պակասաւոր այն կը համարուի, որ աւելի գրական յաւակութիւն եւ ազգային կենաց աւելի փորձառութիւն ունի:

Մեքիսեդեկ Սրբազան կը փակէ Հանդէսն ընտիր ատենաբանութեամբ մը, չըջանաւարտ պատանեաց մանաւանդ խօսելով Ճշմարտութեան վրայ, — զոր ի բիւրուց ամաց հետէ զո՛ր աշխարհիս վրայ կը փնտռէր Լիլիա:

Հուսկ ապա փորձք մարմնամարզականք եւ աւարտ հանդիսին :

Չէինք կրնար կնքել ոոյն հատուածս , առանց ուրախակցելու Պէրպէրեան էֆէնտին , որ՝ հանգիսականաց դիւօղութիւններն նկատողութեան առնլով՝ այս ամ զանց ըրած է կարգացնել աշակերտաց իւրաքանչիւր ուսմանց մէջ ստացած նիշերն ուրոյն ուրոյն , որպէս զեղչած է նաեւ արտասանութեանց թիւն ու տարածութիւնն : Ուրախակից պարտինք ըլլալ մանաւանդ առ մեծանուն ու մեծարդիւն գրագէտ-ուսուցիչն իւր ջանից եւ արդեացն համար : Կրթական խնդրոյն վրայ կարծիքներս՝ աւելորդ է ըսել՝ չեն ճիշդ Պէրպէրեան էֆէնտիի կարծիքներն : այլ ճիշդ որպէս կը գնահատէի Պէրպէրեանն առաջին օրէն , նոյնպէս զայն կը գնահատեմ միշտ եւ հանապազ . Անձ մ'է նա օժտեալ աննուաճ կամօք եւ իմացական բարձր կարօղութեամբք . Գերմարդկային ջանքեր կ'ընէ իր վարժարանին եւս քան զեւս բարգաւաճմանն համար , եւ իր մեծահռչակ վարժարանին մէջ կը դասախօսէ նա գերազանցօրէն :

և .

ՈՒՍՈՒՄՆԱԻԱՐՏՔ 1888 ԱՄԻ ⁽¹⁾

Երուանդ	Գարայեան	Պոլսեցի
Յովհաննէս	Տէմիրեան	Ռոսոսքոցի
Միհրան	Սարգսեան	Պոլսեցի
Սեբ	Ասլանեան	Աֆիոն-Գարա Հիսարցի
Պօղոս	Գոլուեան	Պոլսեցի
Երուանդ	Լաթիֆեան	Պոլսեցի
Արմենակ	Պէյլերեան	Պոլսեցի
Լեւոն	Սուրէնեան	Պոլսեցի
Երուանդ	Սեդրոսեան	Պոլսեցի
Ստեփան	Ասլանեան	Աֆիոն-Գարա-Հիսարցի
Արեակ	Էսաեան	Պոլսեցի

(1) Սոյն ցանկն հաղորդուած է մեզ Պէրպէրեան վարժարանի Տիօրէնութեան կողմանէ :

ՀՈՒՍԿ ԲԱՆՔ ԱՌ ՈՒՍՈՒՄՆԱԻԱՐՏՍ

1888 ԱՄԻ

Նման նորափետուր թռչուններու, այս կրթութեան բոյնին եղերաց վրայ կանգ առած, ո՞ր Սանունք իմ ուսումնաւարտք, ահա՛ կը պատրաստուիք պարզել ձեր թեւեր՝ երթալու մխելու համար այն ընդարձակ միջոցին մէջ որ կը տարածուի ձեր առջեւ եւ որ կը կոչուի աշխարհ։ Թռչունն ունի իւր բնազդում որ կ'առաջնորդէ զինքն օդոց տարածութեան մէջ. անցնիւր մարդ ալ, կենաց ասպարիզին մէջ, ունի իւր տեսլականն որոյ համեմատ կ'ընտրէ իւր շաւիղներ, կ'որոշէ ուղղութիւնն իւր քայլից եւ իւր գործոց։ Բազումք կ'երազեն ոսկւոյ կոյտեր, սպասարկուաց դասակ, կառք ու դեսպակ, կամ երկար շար մ'ազնուակաւութեան տիտղոսներու, բարձ իշխանութեան, անուն մեծահնչիւն, փայլ շքանշանաց, կամ բազմահեշտ աւուրց մի պար անընդհատ։ Այս է նոցա տեսլականն, ու աշխարհ յաճախ իրաւունք կուտայ անոնց. բայց ամէն մարդու տեղականն կը կազմի ըստ իւր ճաշակացն ու սկզբանց, ըստ իւր բարոյական բնութեան։ Հիմայ որ դուք, մտաւորական ու բարոյական մեծախնամ կրթութեան մը հիւթովն սնած, կը մտնէք յաշխարհ, ի՞նչ պիտի լինի ձեր տեսլականն, աստղն յոր յառած ձեր աչեր պիտի ընթանայք երկրի վրայ։

Ո՛հ, դուք ամէն բանէ յառաջ ու վեր մարդ ըլլալ, կատարեալ մարդ ըլլալ պիտի ցանկաք, ամէն բանէ յառաջ ու վեր ձեզ սեփականել, ի ձեզ իրացնել պիտի ջանաք գերագոյն բարին, բուն բարին յորմէ կը բղխին ի մարդիկ եւ յաշխարհի ամէն իրական ու ճշմարիտ բարութիւնք։ Մարդոյն կատարելութիւնը կը կայանայ հոգւոյն կատարելութեանց մէջ, հոգւոյն մեծութեան մէջ, եւ հոգին այնքան աւելի մեծ ու կատարեալ է որքան նորա կարողութիւնքն կը հասնին բարւոյն յոր կը ձգտին իբրեւ յիւրեանց նպատակ, իմացականութիւնը՝ ճշմարտութեան, զգայնութիւնը՝ սիրոյ եւ կամքը՝ ինքնօրէն ազատ գործունէութեան. իսկ հոգւոյն

բարին է անտարակոյս մարդոյ բուն բարին, զի մարդ հոգւովն, իւր իմացական ու բարոյական տարերբն է մարդ, մարմինն լինելով ի նմա գործի մ'ի ձեռս հոգւոյն, եւ իւր ճշմարիտ ճոխութիւնն ու արժանիք իւր հոգւոյն ճոխութիւնն ու արժանիքն են:

Ահա ինչ որ պիտի լինի ձեր տեսլականը, կը յուսամ. դուք արդէն ստացած էք մղումն դէպ ի յայն, շնորհիւ դաստիարակութեան փրկաւէտ զօրութեան իրացուցած մասամբ ի ձեզ բարին զորմէ կը խօսիմ. հարկ է ձեզ յարատեւել շաւղին մէջ յոր մտաք, ընթանալ անխտոր անվեհեր եւ տակաւ առաւել, միշտ առաւել տիրանալ ճշմարիտ բարւոյն ու սիրուել զայն առաւել ձեր շուրջ:

Զմարդ անասնոց մէջ որոշող յատկութիւնը բանականութիւնն է. այդու մարդը, հիւլէ աննշան տիեզերաց անբաւութեան մէջ, մեծ է քան զարեգակունս, զի մարդն արեգականց ծիրը կը չափէ ու արեգակը չի ճանչեր զուղին ընդ որ կը քայլէ. այդու մարդն, որ ափ մը հոգու վրայ կը ծնի ու կը մեռնի, քաղաքացին կը լինի տիեզերաց, կը հաղորդակցի տիեզերական կենաց որոյ օրինաց կը թափանցէ, եւ անցեալ ու ապագայ յաւիտեականութեանց մէջտեղ վայրկեանի մը կեանք ունենալովն հանդերձ՝ կ'ապրի ժամանակաց անբաւութեան մէջ, խորհելով զսկիզբն եւ զվախճանն իրաց: Նա է միանգամայն մեր առաջնորդն երկրի վրայ. նա մեր նաւուն ղեկավարն է, նա մեր քայլից լուսատու ջահն է, նա մեր առաքինութեան պայմանն է. առանց անոր կ'իյնամք քան զանբանս ի խոնարհ, զի գէթ հիանալի բնազդում մ'ի չգոյէ բանին կը վարէ զանասունս, ու մարդն՝ առանց բանականութեան որով միայն կարող է որոշել իւր ճակատագրի ուղին՝ անթափանց մթութեան մը մէջ պիտի կորնչէր մոլորահետ: Ապա ուրեմն մարդոյն մեծութեան մէկ ճշմարիտ տիպըսն է բանականութիւնը. ո՛րքան զարգանայ այն ի մեզ, այնքան կը մեծնամք մեք ճշմարտապէս. — ինչո՞վ կը զարգանայ այն. — ճշմարտութեամբ. այս է իւր բարիքը, զայն կ'որոնէ, յայն կը ձգտի, այսու կը սնանի: Դերագոյն բարիք. աստուած պիտի լինէր ո՞վ որ ստանայր զայն կատարելապէս. գիտնալ

ինչ որ էն եւ ինչ որ չէն՝ ինչ զօրութիւն , եւ ինչ կատարելութիւն . ո՞չ ապաքէն յանգիտութենէ կը ծնանին չարիք , եւ յաճախ նաեւ մեր հեռք եւ վրէժխնդրութիւնք , ըստ բանին Տիկին տը Սգալի թէ « Ով որ ամէն ինչ գիտնայր՝ պիտի ուզէր ամենայնի ներել » : Բայց Աստուած միայն Աստուած է , եւ մարդն արարած . միայն թէ մտրդոյն , էակ ստեղծեալ ի պատկեր Աստուածութեան , ներելի է ստանալ մասամբ զճշմարտութիւն , ու այդ մասը կրնայ երթալ ու ածիլ , կրնայ մարդը ձգտիլ միշտ ի տակաւ պայծառագոյն տեսիլ ճշմարտին , ու այնու տակաւ ազնուացնել ու բարձրացնել իւր կեանքը : Դաստիարակութիւնը ամէն ուսանողի աւանդելով կարեւոր ճշմարտութիւններու գումար մը՝ կ'օժտէ զնա գերագոյն բարիքով մը , կը շնորհէ նմա մեծագոյն հարստութիւնն , — հարստութեանց աղբիւրն , ու բարձրագոյն ազնուականութեան տիտղոսն , — մտաց ազնուականութեան Այսպէս եւ դուք ուսայք բազում ինչ բնական ու բարոյական աշխարհայ , նիւթոյն ու հոգւոյն , տարերց ու յօգուածոյից , իրաց ու մարդոց , անցելոյն ու ներկային վրայ . ձեր բանականութիւն , զարգացեալ այն ճշմարտութեամբք զոր իւրացընել տքնեցաք , այժմէն զձեզ վեր կը բարձրացնէ տգէտ ու խաւարամիտ մարդերէ , որքան սոքա գոռոզանան արտաքին առաւելութեանց վրայ : Բայց հարկ է որ միշտ յառաջ ընթանաք ճշմարտին ծանօթութեան մէջ , միշտ առաւել լոյս ւնէք ձեր մտաց մէջ , խորհելու ոյժը յար աճեցնէք ի ձեզ , նորանոր ճշմարտութեանց խելամուտ լինելու բուռն փափաքանօք բորբոքիք յաւէտ . այսու ո՞չ միայն ձեր միտքը պիտի լինի միշտ աւելի խորաթափանց ու աւելի կարող գործոց ու վարմանց լուագոյն եւ օգտակարագոյն ուղղութիւնքն որոշելու , այլ եւ պիտի վայելէ յար զբարձրագոյն եւ զանխառն հաճոյս գիտասէր իմացականութեան առաջի յայտնեալ անծանօթին , փարատեալ տարակուսանաց , լուսաւորեալ խաւարին : Եւ ճշմարտութիւնը ո՞չ միայն պարտիք ստանալ ձեզ համար , այլ ծաւալել զայն ձեր շուրջն . էր չսփռել այդ բարիքն , չտեղացնել այդ անձրեւն արգիւնարար . քարոյցեցէք ճշմարտութիւնն որ եւ է եղանակաւ , որ եւ է տեղ ,

ուսուցէ՛ք. ամէն եղանակ լաւ է, գրի թէ խօսքի, արձակի թէ քերթութեան. ամէն բեմ լաւ է, ընտանեաց սեղանը լինի այն կամ եկեղեցւոյ, դպրոցի ամպիոնը լինի այն կամ խորհրդարանի. քարոզեցէ՛ք ճշմարտութիւնը, պիտի սերմանէք իմացականութեանց ու ժողովրդոց մէջ լաւագոյն հնձոց սերմունքն. գաղափարի ու սկզբունքի ու գիտութեան մարդեղիք, եւ թող ձեր ճակատը նման լինի լուսասփիւռ փարոսի. թո՛ղ տղայն ու ծերն, այրն ու կինն, հպելով ձեզ, գաղափարներու ելեքտրական հոսանքի մ'արշաւն զգան իրենց մէջ. փառասիրեցէ՛ք այն իշխանութիւնն զոր գերազանց մշտեք ի գործ կը դնեն ստորին մտաց վրայ՝ քարշելով զայնս իրենց ձգողութեան սահմանին մէջ, եւ զոր Բասթալ այնքան աւելի բարձր կը գտնէր ի վերայ մարմնոց ի գործ դրուած իշխանութենէն որքան ոգին բարձր է մարմինէն: Իսկ հարկ է ըսել թէ ճշմարտին այդ պաշտօն միշտ պժգալի պիտի ընէ ձեզ սուտն, այդ թոյնն, այդ ծուղակն իմացականութեանց, եւ թէ ո՛չ միայն ձեր մասին խորշելով պիտի խորչիք ի նմանէ, այլեւ պիտի մարտնչիք նոցա դէմ որք կամայ թէ ականայ հոգիները կը մոլորեցնեն: Ըճարաութեան հետամուտ եւ անձկատենչ ոգին կր լինի անկեղծ. անկեղծութիւնն իրապէս մեծ հոգւոյ մ'անհրաժեշտ յատկութիւնն է. վեհ դէմքեր դիմակ չկարեն ունենալ: Դուք պիտի լինիք անկեղծ, եւ պիտի խօսիք զստոյգն, նոյն իսկ երբ աննպաստ լինի ձեզ այն, գիտնալով թէ այն է ընդհանուրին նպաստաւորն եւ թէ ընդհանուրին բարին է բուն բարին: Լա՛ւ է զոհուիլ ճշմարտութեան համար քան ստութեան պարտական ըլլալ խղճին առջեւ նուաստացեալ կեանք մը:

Որպէս ճշմարտութիւնն այն բարին է յոր կը դիմէ մեր իմացականութիւն, սէրն ալ այն բարին է զոր կը խնդրէ մեր զգայնութիւնը. գաղափարով կ'ապրի միտքը, սիրով կ'ապրի սիրտը: Ըճարաութեամբ կը մեծնայ բանականութիւնը, սիրով կը մեծնայ սիրտը: Կ'ընդլայնի կ'ընդարձակի հոգին ընդգրկելով եւ զգալով յինքեան այլոց եսն ու իրենին նման եւ նոցա եսին երջանկութեան տենչալով եւ յաճախ նոցա երջանկութեան համար մոռնալով ու զոհելով իւրն, բայց փո-

խարէն բազմապատկելով իւր էութիւնն նոցա էութեամբ, իւր կեանքն նոցա կենօք: Այս զգացում կը ջնջէ ի մեզ կոյր ու անձուկ եսութիւնը, նախանձը, ատելութիւնը, որք խուժուժ դարերու մնացորդն են մարդկային զգայնութեան մէջ: Բայց որպէս խաւարը տակաւ կը փարատի հոգիէն, որքան սա բարեշրջական սանդղէն վեր բարձրանայ, նոյնպէս եսամոլութիւնն տեղի կուտայ անձնուիրութեան, ատելութիւնը՝ սիրոյ: Եսական ախորժակաց մռնչիւնին կը խառնուի որ մ'ընտանեկան սիրոյ մնչիւնն ու կը կակղէ ու կ'ամոքէ մարդկային վայրագութիւնն. որ մ'ալ կը գոյանայ քաղաքի, հայրենեաց սիրոյ զգացումն, ու մարդ միմիակ փափաքի մէջ կ'ըմբռնէ բիւրաւոր էակաց բարւոյն իզձն միանգամայն. եղաւ որ մ'ալ, — մեծ որ մ'էր այն — ուր վսեմ հոգիներու մէջ կը ծագէր մարդկութեան սիրոյ աստղն, եւ վսեմագոյն ձայն մ'ալ կը հռչակէր մարդոց եղբայրութիւնը, եւ խտիր չդենելով հրէին եւ հեթանոսին մէջ՝ սիրոյ կրօնին կը հրաւիրէր ու կը պատուիրէր իւր աշակերտաց հրաւիրել երկրի բովանդակ ազգերն: Այսպէս հոգին իւր բարձրացման մէջ կ'ընդարձակէ տակաւ իւր սէրը. կը տարածէ զայն մարդոցմէ ալ անդին, անասնոց ու բուսոց վրայ. կը գուրգուրայ ամենայնի վրայ որ կեանք ունի. կը փափաքի նպաստել կենաց ամենուրեք վասն զի կ'զգայ թէ ապրող էակը ցաւ կ'զգայ յամենայնէ որ կը խափանէ իւր կեանքը. կ'ուզէր ցաւը ջնջել, ջնջել իսպառ. կը փափաքի երջանկութիւնն ամենուն համար, բարին ամենուն համար, զի սէրը, իւր ընդարձակ իմաստով, մեծագոյն բարւոյն, ընդհանուր բարւոյն զգացումն է զօրաւոր: Ի նմանէ կը յառաջանան խաղաղութիւն, ներդաշնակութիւն, համերաշխութիւն ի մարդիկ եւ յազգս. նովաւ կը լռեն կազք եւ կռիւք արիւնարբուք եղբայրասպանք, սուսերք եւ սուինք եւ թնդանօթք կը ձուլին կը փոխարկին ի գործի եւ ի մեքենայ արդիւնարար, եւ մահարար բազուկներ կը միանան յաշխատութիւն կենդանարար, եւ անիծանող չրթունք կը միանան՝ միաբարբառ հընչեցնելու զերզն տիեզերական գոհունակութեան զերզ հրեշտակաց, «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղա-

ղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն», փոխան այն Te Deumներուն յորս խունկին կը խառնի ծուխն արեան եւ երգոց բողոքն ըւրաւոր թշուառաց, հեծութիւնք որոց եւ այրեաց։ Սէրն անհատին սրտին մէջ բարին է անհատին՝ լինելով մի եւ նոյն ատեն բարին այլոց։ սիրտը սիրոյ մէջ գոհ է։ սէրը վայելում մ'է, ատելութիւնը՝ նախանձը տանջանք են։ այլասիրութիւնը կը իթթեցնէ հոգին իբրեւ ծաղիկ գեղեցկաթերթ, բազմաթերթ։ եսամոլութիւն կը սեղմէ, կը պնդէ, կը հեղձուցանէ զայն։ Հաճոյքը ատեցող նախանձաբեկ հոգւոյն համար կրնայ թոյն մ'ըլլալ, վիշտը սիրող սրտին համար կրնայ քաղցրութիւն մ'ըլլալ, զրկման մէջ կրնայ նա վայելում գտնել։ Ուստի դուք, Սանճունք իմ ազնուասիրտք, ունեցէ՛ք միշտ հոգի սիրող, գործովալից։ ցաւեցէ՛ք անոնց վրայ որոց համար ատելը մի պէտքն է կարծես իրենց մութ հոգւոյն, որոց սրտին մէջ նախանձը կ'ոգորի վայրագ։ — քանի՛ թշուառ են անոնք։ Սիրեցէ՛ք զմարդիկ, զի ամէն մարդիկ եղբարք են, փափաքեցէ՛ք եւ օգնեցէ՛ք որ երջանկութիւնը ծաւալի ամենուրեք ու ամենուն վրայ, ձեռն տուք թշուառին ու տկարին, արգահատեցէ՛ք չարին, զմայլեցէ՛ք բարւոյն, արժանաւորին վրայ։ Սիրեցէ՛ք ինչ որ զմարդիկ կը զօդէ, ինչ որ համակրութեան զգացումն ու համերաշխութեան ոգին կը զօրացնէ ի մարդիկ։ Եթէ զամէն մարդիկ սիրէք, որչափ առաւել պիտի սիրէք ձեր ընտանիքը, ձեր ազգը։ բայց ընտանիքն ազգին, ու ազգն մարդկութեան մի մասն է, ու ամբողջին բարին առաւել է քան մասին։ ապա չպիտի յօժարիք երբէք ընտանեաց շահն ազգին միասուն մէջ խընդրել, ու չպիտի համակրիք բնաւ այն տեսակ քաղաքագիտաց որք իրենց ազգին մեծութիւնը խորհին կանգնել այլ ազգերու անկումին վրայ, որպէս դուք չպիտի ուզէք բնաւ յաջողիլ ի միտք այլոց, վայելել այլոց զրկմամբ։ մանաւանդ թէ դուք յօժարակամ յանձն պիտի առնուք զրկողութիւնն՝ զոհողութիւնն ում կարող էք, երբ այն կը նպաստէ այլոց բարւոյն։ Այլասիրութիւնն լաւագոյնս պիտի իմանալ տայ ձեզ ձեր անձնական շահը, եւ պիտի հասկնաք թէ թերեւս, ըստ բանին Հանրի Ժօլիի, առ անձն պարտականութիւնքն կա-

տարեւու լաւագոյն եղանակն է կատարել իւր պարտականութիւնքն առ այլս: Այդ պարտականութիւններէ չպիտի խուսափիք դուք, նոյն իսկ անկարողութեան պատճառաւ. ձեր սեսլականը պիտի լինի կարող լինել, եւ երբ ուզէք՝ յաճախ պիտի կարենաք: Չպիտի նմանիք Նպիկուրեանց որք իմաստութիւն կը համարէին մնալ ամուրի անընտանիք, ու ձեռնթափ հանրային իրերէ, վայելելու համար կեանք մ'ըստ կարի անվիշտ անխռով, որպէս ոք որ ծովեզեր վրայ նստած դիտէ յապահովի ծովն ալէկոծ. ո՛չ, պէտք է մտնել փոթորկին մէջ, պէտք է կռուիլ, մրցիլ, յաղթել, յաղթուիլ, վայել, կրել, բայց միշտ ջանալ իրագործել բարին զոր կըրնանք, այս է կեանքը: Յոգնիլը հանգչելու իրաւունքն է, կրելը վայելելու սլայմանն, ու ո՛չ միշտ յոռի է վիշտ:

Գործունէութիւնը կեանքի պայմանն է ու մարդը՝ որ կ'ապրի՝ պարտի գործել: Բայց մարդոյն գործունէութիւնն ո՛չ բոյսին գործունէութիւնն է ո՛չ անասնոյն, բնազդական կեանք մը կ'սկսի տունկին մէջ ու կը զարգանայ կենդանւոյն մէջ՝ իմացականութեան ինչ ինչ նշոյլներով խառնուած այս վերջնոյն բարձր դասուց մէջ. բայց մարդը միայն կը կամի, նա՛ միայն կամք ունի: Կամքով գործել կնշանակէ որոշողութեամբ, գիտակցութեամբ, բանիւ գործել, կշռելով նպատակն ու միջոցներն, ընտրելով աղիկամի հետեւելի այլ եւ այլ ճամբայներու մէջէ, առնելի այլ եւ այլ գործոյ մէջէ. կամքով գործելն է խորհրդածեալ անբըռնազբօս գործունէութիւն: Այս պայմանաւ մարդն է բարոյական էակ, պատասխանատու իւր գործոց. այսու նա մի անձն է. երբ յախուռն անխորհուրդ կը գործէ, երբ ի բնազդմանց կամ ի կրից կը վարի, երբ արբեալ մտակորոյս է, երբ այլոյ քմահաճոյից հլու գործին է, կը մերկանայ իւր անձնաւորութիւն, կը կորուսնէ իւր բարոյական արժանապատուութիւն: Մարդ այն ատեն իբրեւ մարդ կը գործէ, երբ կամօք կը գործէ, երբ կամք մ'ունի, հետեւապէս գործելու սկզբունքներ, նկարագիր մ'ունի: Քանի՜ ստորին են անսկզբունք, աննկարագիր մարդիկ որք չես գիտեր ո՛ւր կ'երթան, ո՛ւր կը տատանին. թերեւս կամք մ'ունին, որ կը խորհրդակցի բանականութեան հետ, բայց քանի՜ տկար. այն կիրքն

կամ այն բնագիտ. որ հզօր է ու տիրապետող այս ինչ վայր-
կենին՝ կ'առնու յանկարծ ու կը տանի գործունէութիւնը։
Մարզանք հարկ է կամօք, բանիւ եւ ինքնօրէն գործելու։
Հարկ է որ դուք, լինելու համար կատարեալ մարդեր, ընէք
այս մարզանքն, ջանաք պահել ձեր աղիկամութիւնն ներքին
կամ արտաքին ճնշմանց ի մէջ, տիրապետել տաք ձեր բանա-
կանութեան ի վերայ փոթորիկի կրից, որոշելու համար սպա-
սէք կրից լուծեան, զգոյշ կենաք սր եւ է կերպիւ նուա-
ղեցնելէ բանականութեան ջահը։ Այս տեսակ գործունէու-
թեամբ մը պիտի կրնաք ընտրել լաւագոյն վարմունքն, ազ-
նուագոյն եղանակն գործելու, գէթ որչափ կը դատէ ձեր
միտքն, հետեւիլ ձեր խղճմտանաց ձայնին, որ իրաւամբ կոչ-
ուած է Աստուծոյ ձայնն ի մեզ, զի բանին ու արդարու-
թեան ձայնն է, եւ Աստուած է բացարձակ Բանն ու Ար-
դարութիւնն ինքնին։ Այսպիսի զօրաւոր գործի մը հար-
կաւոր է անոր որ աշխատիլ՝ գործել կ'ուզէ. առանց
հզօր կամքի մարդ ինչպէս յաղթէ դժուարութեանց, առ
ոտն կոխէ խոչ ու խուժ որ կը դիզուին յաճախ գործողին
քայլից առջեւ, ի՞նչպէս ունենայ կարեւոր քաջութիւնն ու
ողին յարատեւութեան յառաջ վարելու եւ ի գլուխ հանե-
լու համար սկսեալ գործն։ Զի աշխատելու, գործելու գա-
լով, դուք անտարակոյս պիտի ուզէք չատ աշխատիլ, չատ
գործել. աշխատութիւնը մարդուն փառքն է, անգործու-
թիւնն՝ նորա ամօթը. մարդ իւր գործովն է արժա-
նաւոր, այն գործով որ իւր ազատ կամաց, իւր հանճարոյն,
իւր նկարագրին գրողմը կը կրէ։ Ընկերութեան մէջ տեղ մը
գրաւելու իրաւունք ունենալու համար՝ պէտք է որ ամէն ոք
օգտակար գործ մը կատարէ անդ, ծառայութիւն մը մա-
տուցանէ, արդիւնք մը յառաջ բերէ եւ դուք ջանացէք
որ բարձր, ստուգապէս բարձր տեղ մը գրաւէք ընկերու-
թեան մէջ, ինչ որ բարձր գործովք ու մեծ ծառայութեամբք
միայն կարելի է. ըրէ՛ք այնպէս որ ամէնքն զգան թէ ոյժ
մ'էք, բարերար ոյժ մ'ազգին, երկրին, մարդկութեան մէջ.
առ այս ինչ որ ունիք տաղանդ՝ զարգացուցէք, նոր տա-
ղանդներ ու կարողութիւններ ստեղծեցէ՛ք ի ձեզ անխոնջ ճը-

գամբ. Թո՛ղ զգայ աշխարհ ձեր ներկայութիւնը. ձեր քա-
լած տեղերուն վրայ ծաղիկներ բուսուցէք, հուճքեր հա-
սուցէք, աւերներ վերականգնեցէք, արցունքներ սրբեցէք,
յառաջդիմութեան արգելքներ տապալեցէք, կեանքի ու
երանութեան միջոցներ կերտեցէք: Այնպէս կոխեցէք անցէք
երկրի վրայէն որ ձեր անցնելէն յետոյ անջինջ դրոշմեալ
մնան անդ ձեր ոտից հետքեր, որ ձեր գործեր մնան վկայ
անլռելի ձեր կենաց, որ ձեր շունչը թրթռայ յաւէտ բարո-
յական մթնոլորտին մէջ, որ ապագայք պատկառանք ար-
տասանեն ձեր անունն, որ անցաւոր այս կեանքով չահիք
կեանքն անանց, անմահ մնաք:

Ահա տեսականն զոր կը բաղձայի որ ունենայիք յար ձեր
աչաց առջեւ, իբրեւ ուղեցոյց ձեզ նոր կենաց մէջ ուր կը
մտնէք այսօր: Բարեաւ երթայք:

Ռ. Յ. Պ.

ՈՒՂԵՐՁ ՍԵԹԵԱՆ ԷՖԵՆՏԻԻ

Թոյլ տուէք ինձ նաեւ, Տէր Պէրպէրեան, ուղղել առ ձեզ
մի քանի խօսք եւ, թէպէտ զուրկ ներկայացուցչի ամեն հան-
գամանքէ, ազգովին երախտապարտութիւն յայտնել ձեզ:
Այո, ազգովին կ'ըսեմ. զի ընդհանուր հայ հասարակու-
թեան մի սպաս, մի յոյժ օգտաբեր սպաս կ'արկանէք դուք:
Ձեր գործն, յոքնադիմի օգտակարութեամբք ակազճուն, մի
մարդու գործ չէ. որպէս նոր ոմն Ատլաս, կը բառնաք մի
երկին համակ լուսաճաճանչ յառաջդիմութեան աստղերով:
Դուք, մեր մէջ, յառաջդիմութեան եւ աշխատասիրութեան
մի օրինակ էք հոյակապ: Շրջապատեալ ուսուչական մի մար-
մինէ, որոյ մէջ բազումք պարծանք են ազգին իւրեանց տա-
ղանդներով եւ արժանեօք, ամենախաղճմտօրէն կը մշակէք
մանկան միտքն որ ձեր խնամոց է յանձնուած: — Երբ պեր-
ճախօս եւ բեղմնաւոր ձեր շուրթերէն կը հոսէ բանն հրա-
հանգիչ եւ զմայլարար, մանկան ուն կը դառնայ կը սեւեռի
ի ձեզ, որպէս կը յառի արեգական ծաղիկն լուսատենչ: Ման-

կան համար, քան ձեր նայուածքն մի մագնիս է եւ մի ճառագայթ, մագնիսն կը յանկուցանէ, ճառագայթն լուսով կ'ողողէ: Երբ մի անգամ մանուկն սկսի ձեզ ունին դնել, ձեր բանից քաղցրահոս դաշնակութեան հրապուրին ներքեւ ընկ՝ ճուած, համակ ուշ եւ ուրուշ կ'եղնի եւ, զմայլմունքէ զմայլմունք գահավիժելով, հեշտութեամբ կ'ըմպէ կը ծծէ մէն մի շիթն այդ մեղրածորան հոսանաց, որպէս անյազարար կ'ըմպէ երկնից ցօղն բոյսերու շուրթն ծարաւահիւծ:

Դուք անդադար կ'որոնէք, կը խուզէք, կ'ուսումնասիրէք. թէ հին եւ թէ նոր հեղինակներն կ'որոճաք. ամենէն քաղաքակիրթ ազգաց մէջ նորագոյնս մուծուած ուսուցման եղանակն չի վրիպիր ձեր ամենազնին աչքերէն: Ամեն նոր լոյս, ամեն նոր դրութիւն, ամեն նոր դասական մատեան խուզարկութեան առարկայ կը լինի ձեր համար: միշտ կը քննէք, անձանձիր կը պրպտէք, անդուլ անդադար կ'ուսանիք, նորագոյն բաներ նորագոյն դիւրին եղանակաւ ուսուցանելու համար ձեր սաներուն, զորս ձեր իմացականութեան աստիճանին հասցունելու համար ամեն լաւ կ'ընէք:

Երբեմն կը մտածեմ թէ դուք խոնջիլ չէք գիտեր, երբ խնդիրն ձեր աշակերտներուն կարելի եղածին չափ շատ բան ուսուցանելու վերայ է: Զեր աշակերտներն կը գտնեն ի ձեզ ոչ միայն մի ուսուցիչ պատուական, այլ նաեւ իւրաքանչիւրն մի ծնող որ կը ջանայ իւր զաւակին միտքն ու սիրտն ըստ կարելոյն սակաւ ժամանակի մէջ կրթել ու ազնուացնել: Դժուարին չէ գտնել ձեր աշակերտաց մէջ այնպիսիներ որ, ի շնորհս ձեր նուրբ եւ կատարեալ հոգածութեանց, կը խոստանան արդէն մի շողողուն ապագայ, լի ազգօգուտ եւ փառազարդ արդեամբք: Այո, նշմարեցի ես նայուածներ այդ մատղաշ նայուածքներուն մէջ, որ լուսով ապաքէն կը բողբոջեն եւ ուստի յորդաբուխ նշոյլներ կը խոստանան հատանել, նայուածներ որ կարծես թէ թեւեր ունին որ նորարոյս են տակաւին եւ միայն ածիլ կը խնդրեն՝ ճախր առնուլ սլանալ բարձրաթիւի: Եւ դուք քաջ իսկ կը ճանաչէք զնոսա. դուք գիտէք իւրաքանչիւրին ձեր սանուց, որպէս անունն, նոյնպէս եւ մտաց ուղղութիւնն եւ միտումներն: Ոչ ինչ կը

վրիպի ձեր աչերէն: Նման աչալուրջ մի նաւուղի, ծանօթէ ձեզ ամեն հողմ, ամեն ամպ, ամեն ճառագայթ որ ալեաց մէջ կը մոլորի, ամեն խութ որմէ խոյս տալով կը զգուշանաք ճարտարութեամբ: Ձկայ այդ մատաղ իմացականութեանց եւ ոչ մին որ տկարանայ եւ դեդեւի ձեր հրահանգաց անդիմադրելի հրապուրին առաջ, կամ ըմբոստ լինելով այնմ, կարենայ մնալ անոպայ եւ անմշակ: — Ձեր աշակերտներն ոչ միայն կը յարգեն զձեզ, այլ նաեւ կը սիրեն. ոչ միայն կը սիրեն զձեզ, այլ նաեւ կը սքանչանան ձեր վերայ: Նոցա իւրաքանչիւրին վերայ կը գտնէք դուք մի հիացեալ զմայլող, եւ անզուգական հաճոյքն կը վայելէք տեսնելու որ նոքա կը ջանան արժանագոյն լինիլ ձեր զմայլողներն լինելու:

Տէր Պէրպէրեան, մասնաւոր պարագայի մը մէջ ձեր անկեղծութեան եւ ձեր ազնիւ զգացմանց համար իմ գոհութիւնն եւ զարմացումն հրապարակի վերայ ձեզ յայտնած լինելէ զինի, ուրախ եմ յոյժ զի այսօր եւս առիթ կ'ուենամ յայտնել ձեզ աստ հրապարակաւ իմ զմայլանքն, եւ հաւատացէք որ սրտագինս եւ ջերմագինս կը բաղձամ որ մի քանի Պէրպէրեաններ գտնուին մեր ազգին մէջ: —

Յ. ՍԵԹԵԱՆ

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆ ԷՖԷՆՏԻԻ

Սիրելի եղբարք իմ,

Յանուհի Պէրպէրեան Սանուց Միութեան կուգամ շնորհաւորել զձեզ, եւ խնդակից լինել ձեզ այն յաջողութեանց համար զորս կրցիք ձեռք բերել ձեր անդուլ աշխատութեամբ:

Գեղեցիկ են արդարեւ արդիւնք ձեր անխոնջ ջանից, արդիւնք զորս կը գնահատէ ամէն ոք, եւ որոց ահա վարձք արդար. վկայականն զոր կ'ստանաք երկրորդական ուսմանց, եւ մրցանակն զոր կ'ընծայէ ձեզ մեր սիրեցեալ վարդապետն

իբրեւ յետին յիշատակ իւր յաւերժական սիրոյն առ ձեզ :

Ձի ապրեցայ այս վայրկեանն , գիտեմ թէ ինչ յուզում կը տիրէ ձեր սրտին , եւ ինչ վիշտեր կը պաշարեն ձեր հոգին :

Սուգ ունիք արդ , զի հանդերձեալ է ձեզ թողուլ ձեր վարժարանն , ուր անցուցիք ձեր կենաց ամենէն խաղաղիկ տարիներն , հեռանալ ձեր ընկերներէն՝ որոց հետ ապրեցաք իբրեւ եղբայր հարազատ , զաւակներ միեւնոյն բարոյական տան , բաժնուիլ ձեր ուսուցիչներէն՝ որք ցայսօր տքնեցան յարածամ , տալով ձեզ ինչ որ ունին ազնուագոյն իւրեանց սրտին ու հոգւոյն մէջ , եւ հուսկ ապա զրկուիլ ձեր վարդապետէն որ , հայր անձնուրաց , ծնաւ զձեզ ի հոգի , որ սիրով ու գգուանօք սնոյց զձեզ , եւ կատարեալգործեց իւր մտաց լուսովն սուրբ , իւր սրտին բոյրովն ազնուական եւ իւր հոգւոյն հրովն անշէջ , անսպառ , սրբազան :

Եւ վարանք ունին զձեզ . ինչ պիտի լինի ձեր ապագայն , ինչ պիտի բերէ ձեզ վաղն , այդ վաղն անողորմ , անստոյգ . այլ մի լիցի ձեզ երբէք վհատել . եթէ այս խաղաղութեան նաւահանգստէն դուրս կը նախազգայք փոթորիկն բուռն , կատաղի , եւ կ'ընդնշմարէք վտանգներն ահաւոր , վարժարանն տուաւ ձեզ ուղեցոյցն՝ աներկիւղ կոխելու առաթուր ամէն արգելք , եւ անցնելու անվտանգ ամեն խոչ եւ խուծ : Եթէ կատաղի կը գտնէք կենաց կռիւն որ ահա կը պարզուի ձեր աչաց առջեւ , մի լիցի ձեզ երբէք երկնջել , զի զինուած էք դուք լուսեղէն զէնքերով զորս դարբնեցիք այս լուսոյ հնոցին մէջ : Ժամ է արդ ի հանդէս ածելու ձեր կարողութիւններն , ձեր տաղանդներն :

Աշխատութիւն , աշխատութիւն , աշխատութիւն , ահա տիեզերաց օրէնքն , որ եւ հարկ է լինի ձեր իսկ կենաց օրէնքն . աշխատիլ անտրտունջ եւ անվհատ , եւ ստոյգ է յաջողութիւնն : Աւելի քաղցր է հացն՝ եթէ շահեցաք զայն ձեր իսկ աշխատութեամբն , եւ աւելի հանգիստ է ձեր քունն՝ եթէ վաստակեցաք օրն ի բուն : Ձեզ տիպար թող լինի յամենայնի մեր վարդապետն , եւ եթէ յաջողեցայք նմանիլ նմա , երանիք է ձեզ :

Եւ լեռուք միշտ ուղիղ , միշտ պարկեշտ յամենայնի , ան-

խարդախ ի գործս. սխալ է երբ կ'ըսեն թէ չէ կարելի առեւտրոյ մէջ յաջողիլ պարկեշտութեամբ. խարդախողին յաջողութիւնն անստոյգ է եւ անկայուն, եւ դառն ու վշտաշարժար նորա կեանքն՝ եթէ նոյն իսկ ապրի համակ ոսկեզօծ ձեղուններու ներքեւ. իւր հարստութիւնն՝ դիզուած մթութեան մէջ, վաղիւ, երբ ծագի արդարութեան արեգակն, պիտի լուծուի չարաչար եւ հոսի երթայ անհետ, անդարձ:

Դուք խնդրեցէք միշտ ճշմարիտ բարին, տեւական բարին, եւ նախընտրեցէք պատառ մը չոր հաց, բաւ է զի լինի այն պտուղ արդար վաստակաց, քան ճոխ ու բազմալից սեղանն՝ որոյ հացն թրջուած է այլոց արտասուքովն:

Լերուք միշտ ճշմարտասէր, ճշմարտախօս յամենայնի, եւ մի՛ վշատիք բնաւ եթէ հալածեն զձեզ: Աստուածային է ճշմարտութիւնն եւ Արդարութիւնն յաւէտ յաղթական:

Եւ ձեր վիճակն՝ դուք իսկ շինեցէք զայն, եւ ձեր ապագայն՝ դուք ձեր ձեռք պատրաստեցէք զայն: Տխուր է երախտապարտ մնալ որոց արժանիք չունին եւ ստիպեալ լինել գոհացնել նոցա ամէն քմահաճոյսն: Չարաչար աշխատութեամբ կը յառաջանայ ոք, այլ միշտ նոցա պահանջող նայուածքն ունի իւր վերայ որ կարծես կ'ըսէ միշտ. «Ի՛նձ կը պարտիս այդ ամենայն»:

Չմոռնաք բնաւ սա գեղեցիկ պատուէրն՝ զոր կուտար մեր վարդապետն այն ուսումնաւարտներու, որք մի քանի տարի յառաջ ձեզ նման կը մեկնէին վարժարանէս. մեր վարդապետն կ'ըսէր. «Գազաթներու տիրեցէք իբրեւ արծիւ սուրալով թեւաբաց, եւ ո՛չ իբրեւ զեռուն՝ սողոսկելով ի վեր եւ լիզելով զհող»։ Լաւ յիշեցէք այս խօսքերն եւ թող ձեր ըսկզբունքն ըլլան անոնք:

Մի՛ լինիք բնաւ ամբարտաւան, այլ եւ մի՛ չափազանց խոնարհ. մի՛ անարգող ամենայնի, այլ եւ մի՛ չողոքորթ. մի՛ յամառ, այլ եւ մի՛ դիւրահաւան. մի՛ մեծամիտ, այլ եւ մի՛ կեղծաւոր: Դուրսնիդ միշտ վեր, աչքերնիդ՝ միշտ յառաջ, այսպէս քայլեցէք դուք անյողդողդ կենաց ճամբուն մէջ՝ եւ ապագայն ձերն է անտարակոյս, յաջողութեան փառաց պսակն ի ձեռին:

Մտէ՛ք ապա աներկիւղ կենաց այս նոր ասպարիզէն ներս , որ կը բացուի ահա ձեր առջեւ : Մի՛ վարանիք թէ զօրն ընտրել այն բազմաթիւ ճանապարհներէն որք կը պարզուին ձեր աչաց : Ամէն ուղի կը տանի ի յաջողութիւն , զի ուսայք դուք առ ոտն կոխել ամէն արգելք , եւ ծաղրել ամէն վտանգ :

Այլ ձեր յաջողութեան մէջ չմոռանայք ձեր Ազգն . յիշեցէ՛ք թէ պարտ է ձեզ միշտ տալ ձեր Ազգին տասանորդն ձեր բարութեանց : Ի՛նչ վիճակ եւ ունենաք օգնեցէ՛ք նմա , նիւթապէս , բարոյապէս , ինչպէս որ կարենաք : Չյուսահատիք բնաւ երբ հալածանք դռնէք ուր օգնութիւն կը խընդրէիք , եւ նախատինք՝ ուր գովեստ , քաջալերութիւն : Ապագայն պիտի դատէ ամէն բան արդար կշռով :

Չմոռնաք նաեւ ձեր նմաններն որք կարօտ են ձեր օգնութեան : Ի՛նչ գեղեցիկ է բարերարել : Որքան քաղցր է հացն , երբ գիտէ ոք թէ մէկ պատառն գացած է յազեցընել քաղցեալն , եւ որքան պայծառ կ'ընդնշմարէ մարդ զերջանկութիւն՝ բարերարեալ աղքատին երախտագէտ ու սխտիեալ նայուածքին մէջէն : Մարդ երկինքը կ'զգայ իւր հոգւոյն մէջ :

Անստոյգ է ասպագայն . ո՛ր պիտի լինիք վաղն . այլ յո՛ եւ երթայք , ուր եւ լինիք , յո՛ւ ձեզ ձեր դպրոցն : Թող յաճախ ձեր աչքերն երախտագիտութեամբ դառնան առ այն , եւ ի տես նորին՝ ձեր սիրտն պիտի լեցուի քաղցրիկ յիշատակներով :

Չայտոսիկ ահաւասիկ , եղբարք իմ սիրեցեալք , հարկ համարեցի կրկնել ձեզ իբրեւ ձեր մեծ եղբայրն : Հանդիսաւոր է այս օրն եւ նորա յիշատակն յաւէտ անջինջ պիտի մնայ ձեր հոգւոյն մէջ . իցի՛ւ եւ իմ խօսքերս իւրեանց բաժինն ունենային հոն :

Քաջ եղաք , կը շնորհաւորեմ զձեզ , եւ կը մաղթեմ զի լիուլի քաղէք պտուղն ձեր վաստակոց քրտնաթոր :

Կը մաղթեմ զի Արեւն ձեզ համար ըլլայ առաւել լուսաւոր , գարունն՝ յաւէտ ծաղկալից , եւ ձեր կեանքն ողջոյն՝ անընդհատ շղթայ մի ամէն յաջողութեան , երջանկութեան :

Բարեաւ եկիք , Աստուած ձեզ օգնական :

1888 Յուլիս

ՅՈՎՀ. Ք. ԱՐԱՄԵԱՆ

Ա Մ Պ

Թօնըս զովասունս
 Առ պասեալ ծաղկունս
 Բերեմ 'ի ջուրց եւ 'ի գետոց
 Թեթեւ հովանոց
 Դրնիմ տերեւոց
 Որք միջօրեայ յանրջից ծոց :
 Ի քեւոցքս ցօղ
 Հոսին ըսքափօղ
 Փըքքեալ ծաղկանց համօրէն ,
 Երբ հեժս կան յորոր
 Ի լանջս իւրեանց մօր
 Որ շուրջ զարփով պարս բոլորէն ,
 Շարժեմ զիմ վարոց՝
 Զկարկուս սասկակոծ
 Եւ ապիսակեմ ըզդեղ դալար
 Լուծեմ զայն յետոյ
 Ի շիրս անձրեւոյ
 Եւ անցանեմ ջրոտաբար :
 Մաղեմ ըզձիւն հոծ
 Ի վերայ բլրոց
 Եւ հեծեն բարձր ցոնք ցոցուն :
 Եւ զցայգ իմ վերմակ
 Է այն ըսպիսակ
 Մինչ 'ի հողմոց քեւս կամ 'ի փուն :
 Վեհաշուք յիմ կայս
 յԱւսարակս օդեայս
 Նստի փայլակն իմ ռահմիւրայ :
 Ի սոռ պարաւանդ
 Կայ յանձաւի շանթ ,
 Է զի հրգնի , Է զի գոռայ :
 Ընդ ցամաք , ընդ ծով ,
 Մեղմիկ շարժելով

Զիս ռահվիրայս առեալ Տանի՝

Զըգեալ ի սիրոյ

Ոգեաց ի ներսոյ՝

Ծովուն՝ ի խճրս ծիրանի :

Ի վերայ աղբեց ,

Լեռանց բարձրաբերձ

Լընաց , դաշտաց ի վերայ ,

Ո՛ւր կարծէ եւ յով՝

(Ընդ առուսաւ , բլրով)

Թէ մնայ ոգին ում տարփայ :

Նոյնժամ յերկնից ժպիտ

Ջեռնում ՚ի վընիտ

Մինչ յանձրելի լուծանի նա :

Արփն արիւնեւանդ

Յաչկունս բոցազանդ

Ի սփիւռ փետուրք իւր կիզանողք՝

Ի թիկունս ոսնու

Նաւուս օղաչու

Մինչ այգասեղ նուաղին շողք :

Եւ որպէս ՚ի ծերպ

Ժայռի լեռնակերպ՝

Զոր գետնաշարժ միտ որորեն ,

Օրացեալ արծուի

Նստի վայրիկ մի

Ի նոյլ քեւոյն ոսկելէն ,

Եւ ՚ի մուսս արեւ

Ի ծով վառ ստրել

Մինչ զանդորբ բուրէ եւ զսէր ,

Եւ ֆող ծիրանի

Ցերեկն անկանի

Յերկնից բարձանց որ ՚ի վեր

Թեւապարփակ յիմ

Օղեայ բոյն հանգչիմ

Զինչ տառակ յիւր թուխս աներեր :

Կոյսն այն գեղածիր՝

ԲՍպիտակ հրակիր
 Զոր մահացուի կոչեն լուսին՝
 Շողիւի սահեալ գնայ
 Ընդ գետինս ասուեայ
 Զոր սրփուեն հողմի գիշերային :
 Եւ ուր բոց ոսից
 Իւրոց անսեսից
 Որք ի զուարթնոց եւեթ լքսին՝
 Մաշէ զնրքեցնի
 Երդ իմոյ վրանի
 Աստղունք յետուս պրեմուն ի գնին
 Եւ զքօսնում ի գիլ
 Շրջմանցն ի սեսիլ
 Զինչ գունդ ոսկեայ մեղուաց յոլով
 Մինչ լայնեմ բզնեւծ
 Ի վրանս հողմաբեւծ
 Մինչեւ անձնիւր խաղաղ լին , ծով
 Զերդ երկնից փերթիկ
 Ընդ իս բնկեցիկ
 Ծածկի ասեղբք եւ լուսնով :
 Զարփւոյն կապեմ ես
 Գահ զօսում հրակէզ ,
 Եւ բզլուսնոյն՝ մարգարեղէն :
 Հրաբուղիս են մթին
 Ի՛սաստղունք զեղեւին
 Երբ փոքորիկ գիմ դօշ պարզեն :
 Ի սարէ՛ ի սար
 Կամբրջասիպար՝
 Հեղեղահոս ջուրց ՚ի վերայ ,
 Շողարգել ՚ի կախ
 Կամ զերդ առաստաղ՝
 Լերինք բարձունք են սիւնք նորա
 Կամարն յաղթապանծ
 Ընդ որ առնում անց
 Զեամբ եւ հրում եւ մրրկաւ

Զօրութիւն օրոց
 Կապեալ յիմ բազմոց՝
 է ծիածան յերկն ՚ի յամբաւ:
 Արփահուրն ՚ի վեր
 Ըզգոյնս գողօր եյեռ
 Մինչ ծիծաղէր երկիր խոնաւ:
 Դուստր եմ մօտագոյ
 Երկրի եւ ջրոյ
 Եւ սան երկնից կոչիմ ի ճան:
 Ծովու եւ ամիսն
 Ընդ սորս քափանցանց
 Կրեմ յեղմունս՝ այլ ոչ բնաւ ման:
 Զի երբ յես քօնից
 Բովանդակ ամբիծ
 Երկնից ունայն է տաղաւար,
 Եւ կորնքարդ շողիւֆ
 Ճառագայթք եւ սիւֆֆ
 Զայեց կապոյս կազմեն կամար,
 Ծիծաղիմ անձայն
 Ընդ իմ մահարձան,
 Եւ ՚ի յայրից անձեւային
 Զերդ տղայ յարգանդէ
 Ի՛նչի ի շիրմէ
 Ելեալ փակեմ զայն վերսին:

Թարգմ. ԳԱՌՆԻԿ ՖԸՆՏԸԳԼԵԱՆ

ՇԷ՛ԼԻ (ԲԸՐՍԻ-ՊԵՇ)

ՎԵՂԱՐԻ ՄԸ ԱՌՋԵՒ

Ներսէս Աշտարակեցի ու Մատթէոս կաթողիկոսներուն
 պատկերները դրուած էին քովէ քով, եւ վեղարներուն տա-
 րածելութիւնն աչքի կը զարնէր: Երկու հոգի պատկերնե-
 րուն կը նայէին ու կը խօսակցէին. « Ընկերութեան բարե-
 չըրջութիւն կ'ըլլայ, վեղարի բարեշրջութիւն չըլլար. » ըսաւ

մէկը. «Տես որքան սուր է Աշտարակեցւոյն վեղարը, վեղարն հետզհետէ տախակցած է. կերպան է որ քաշուած է, չէ թէ ամեն մէկ կաթողիկոսի գլխուն անգամ մը զարնուած է:» — «Ամեն պարագայի մէջ» պատասխանեց խօսակիցը «բարեշրջութիւն չը կայ հոս. հակառակն է. յոռեշրջութիւն կայ:» — «Իրաւ է. կաթողիկոսութեան եւ ընդհանուր եկեղեցականութեան անկումը խորհրդաւոր կերպիւ կը պատկերանայ վեղարին վրայ: Երկնուղէշ, անվեհեր, անդիմադրելի, այսպէս է Աշտարակեցւոյն վեղարն. այսպէս էր նոյն ինքն կաթողիկոսն ալ եւ բոլոր եկեղեցականութիւնն այն ժամանակ: Եւ քանզի այսպէս էր եկեղեցականութիւնն, ազգն ալ աւելի կը յարգուէր. մեծամեծք կը պատկառէին այն եկեղեցականներէն որոնք ազգին հասակն ունէին, բովանդակ ժողովրդեան մը հոգին ու բովանդակ եկեղեցւոյ մը շուքն յանձին կրէին: Քանի որ խօսքին կարգն եկաւ, ո՞րն է Ձեր ընտրելին.» — «Կաթողիկոսութեան համար.» — «Կաթողիկոսը պատրաստ է. Հայրիկ կամ Մեկքիսեդեկ: Պօլսոյ Պատրիարքութեան համար ո՞րն է Ձեր ընտրելին.» — «Ա՛յ որ հայ եկեղեցականութեան մէջ ամենէն ընդարձակ տնձնաւորութիւնն է.» — «Բայց Ձեր ըսածն հանելուկ է. այդպիսի բացատրութիւն մը նոր կ'իմանամ.» — «Ուրիշ յարմարագոյն բացատրութիւն չը գտայ որակելու համար այն եկեղեցականն, որ ամենէն ընդարձակ ուսումնական ծանօթութիւններն ունի, որ ամենէն ընդարձակ տեսութիւններն ունի ազգային գործոց վրայ, որ ամենէն ընդարձակ...» — «Հասկցայ. Նար Պէյ Արքեպիսկոպոսը կրնայ ըլլալ այդ եկեղեցական.» — «Յարմար չէ՞ Պատրիարքութեան.» — «Յարմարագոյնը չը կայ: Բան մը կը վախնամ միայն, եթէ Նար Պէյ պատրիարք ըլլայ. կը վախնամ որ Հռովմէական Հայոց հետ մէջտեղերնիս աւելի բացուի, մինչդեռ մեր բոլոր ջանքերը պարտէին ձգտիլ միութեան:» — «Ես ալ կը հաւատամ թէ հակառակը տեղի պիտ' ունենայ:» Լռեցին. իրենց աչքերն նորէն Ներսէս Աշտարակեցւոյ վեղարին ծայրն իրարու հանդիպեցան. եւ ես, Քոստանական օրագիր մը դէմն, արձանագրեցի իրենց խօսակցութիւնն, որպէս թէ բան մը կը թարգմանէի նոյն օրագրէն:

ԼՕՔՌՈՒԱՅԻ ՃԱՌՆ

Եւ այդ թերթը, զոր բարեկամի մը՝ Փանոսեան Աղեսանդր էֆէնտիի՝ ձեռքէն առի, թարգմանուելու արժանի բան մը կը պարունակէր։ Յռանալի հանրային կրթութեան նախարար Պ. Լօքուուայի ճառն ընդդէմ. . . դասական կրթութեան։ Մօլինաուի, Տնտեսագիտաց օրագրին մէջ խօսելով այդ ճառին վրայ, կ'ըսէ. «Դուռն ուրեք լաւագոյն կերպիւ խօսուած է Սօսպօնի ամիիթատրոնին մէջ։» Լօքուուա կը պնդէ ընդհանուր կրթութեան յայտագրոյն փոփոխման կամ բարեփոխման պէտքին վրայ. «Չեմ ես ի նոցանէ — կ'ըսէ — ոյք կարծեն թէ յեղարջմունք կրթական խնդրոյն մէջ ըղձալի լինին. այլ կը խորհիմ թէ արհարմարհել ալ պէտք չէ հանրային կարծեաց շարժմունքն եւ ոչ զանց առնել կանխորոշաբար հարկաւոր փոփոխութիւններն։» Այլուր. «Քանի երթանք, այնքան դժուար պիտ' ըլլայ դաստիարակութեան մեր ընդհանուր յայտագրաց՝ չուղղուիլ մեր դարուն նկարագրին համաձայն։ Հարկ ի վերայ մեր՝ օրէնքն յառաջադիմութեան,» Եւ կը հարցնէ նրբամիտ նորամիտ նախարարին. «Ընդմէջ այն ուսանողին զոր կը հարկադրեն թուլ կիդիդէսէն հրապարակախօսութիւն մը թարգմանել եւ այն ուսանողին՝ ոյր գլխուն մէջ պիտի գրուի Ոգի օրինացի մէկ գլխոյն խորաքննեալ մեկնութիւնն, ես չեմ հարցնէր թէ ո՞րն ունի լաւագոյն բաժինն, այլ կը հարցնեմ՝ ո՞րը զոհուած կրնայ երեւիլ. . . Գիտութիւնն հետզհետէ կը կորուսանէ այն անհատական նկարագիր զոր ունէր էր երբեմն։ Համայնից գործըն է այն, եւ առանց կարգաբանի կը տքնին երկրագնդիս ամեն կետերուն վրայ կանգնել այն յիշատակարանն ապագայ դարուց։ Պարտինք կարող ըլլալ օրն օրին ի վերայ բովանդակ հորիզոնին հետեւիլ միւս մեծ ազգաց աշխատանաց։» Քանի՜ սխալի բացարութիւն մը կուտայ մեծանուն ատենաբանն իր գաղափարին, երբ կ'ըսէ. «Նա որ հին աշխարհին հմայիչ հեղինակներուն հետ իր անբարբառ բանակցութեան մէջ կը յամենայ կը մնայ, կը վտանգի զարթնուլ զօրէն այն անձին, զոր թռչնոյ մը գեղգեղանքն հմայեց օր մ'ողջոյն. տեսնելով թէ՛ մոռացութեան այն յաւուրն՝ աշխարհ ինչէր կատարած է, յապուշ կրթեալ պիտի հասկնայ թէ ննջած է դար մ'ողջոյն։»

Ինչ որ կ'ըսենք մենք կրթական խնդրոյն համար, կը տեսնուի թէ իմաստասագոյն մարդիկ կ'ըսեն զայն յեւրոպա։ Դժբախտ հիտութեանց, ընկերութիւնը վարօղ օրինաց ու ժողովրդոց բարուց ուսման, եւ գործնական կենաց մէջ հա-

նապագորեայ կիրառութիւն ունեցող գիտելեաց պէտք է եւս քան զեւս ընդարձագոյն տեղի տալ մեր դաստիարակութեան ընդհանուր յայտագրաց մէջ: Եւ զայս ընելու համար, պէտք է՝ ոչ անշուշտ յապաւելլ, այլ զեղջիւլ, համառօտեւ գրական ուսումներն, որոնց այնքան ընդարձակ տեղ մը չնորհուած է մեր կրթութեան մէջ: Հատորներով կանոն, հատորներով յատուկ անուն գոց ընել կուտանք տղայոց գրագիտութեան դասուց մէջ. կը հարցնեմ մերթ ես ինձ. «Մենք ենք որ այսպէս կը վարուինք, մենք, որք ամեն առթիւ կը հռչակենք մեր դարուն մեծութիւնն:» Արդ՝ մեր դարուն մեծութիւնն հոն է, գիտութեան մէջ, գրական ծանօթութեանց այն ահագին քանակին մէջ զոր կուտակեց իննեւտասներորդ դարն եւ զոր դարուն արժանագոյն դաւակունք, ուսուցիչք, պարտին ծաւալել ամեն բանէ աւելի:

«Եթէ գիրն ազդեցութիւն չունի, պէտք է վշրենք մեր գրիչը» կ'ըսէր մեր պատուական բարեկամ Մեղքոն Էֆէնտի կիրաճեան: Բայց, ո՞չ գիրն ազդեցութիւն ունի: Պէտք է գրենք միշտ:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

Պատիւ ունիմ ազդ առնել արգոյ հասարակութեան, թէ Շարժումի բաժանորդաց իբր 1/3 մասն ուզելով ձրի կարդալ Հանդէսս, կը հարկադրուիմ՝ նիւթական վնասուց ալ չենթարկուելու համար՝ դադրեցունել սոյն հրատարակութիւնս: Գոհ պիտ' ըլլայի, եթէ վնասող քաժանորդներս՝ որոնք տակաւին չեն հատուցած անցեալ ու ներկայ տարիներու միացեալ բաժանորդագինն՝ յղէին ինձ զայն Տէմիր խան թիւ 27, վար դնելով ներկայ տարւոյն չը հրատարակուած չորս թիւերուն գինն՝ ըստ համեմատութեան: Իսկ եթէ կամենան ամբողջապէս վճարել, իրաւունք պիտ' ունենան սոյն չորս թիւերուն համապատասխան յատուկ հրատարակութեան մը, զոր առաջին առթիւ պիտ' ընեմ եւ որ Գրական եւ իմաստասիրական շարժում վերնագիրը պիտի կրէ՝ Հաւաքածոյն թերակատար չը մնալու համար: Նոյն իրաւունքն՝ աւելորդ է ըսել՝ պիտ' ունենան այն Մեծարոյ բաժանորդք, ոյք արդէն վճարած են 1887-88 ամաց միացեալ բաժանորդագինը (մէկ մէճիտ):

Պարտք կը համարիմ՝ այս վերջին առթիւ՝ իմ սրտագին շնորհակալիքս յայտնել որոց գնհատեցին, քաջալերեցին ու ծանուցին հէգ Հանդիսակս:

Ե. ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ

ԲԻԻԶԱՆԴ ԲԵԶԵԱՆ. — Պատմ. Ազգ. Հիւանդանոցի. գին 27 դրշ.

ԳՐԻԳՈՐ ՏԵԼՊԵՐԵԱՆ. — Պահապան հրեշտակի պանդ. գին 6 դրշ.

Հ. Թ. ՀԻՆԳԼԵԱՆ. — Հիմնական նոր եղանակ Ֆուսաներեն շարադրութեան. գին Ա. տարւոյ 5. դրշ. գին Բ. տարւոյ 5 դրշ.

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԹԵԱՆ. — Յուզման ժամեր. գին 10 դրշ.

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՄԻՀՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ. — Սփոյիանք ուսմկին. գին 5 դրշ.

Բ. ՏԵՐ-ՎՐԹԱՆԷՍԵԱՆ. — Դպրոցական կարգապահութիւն ուսուցչաց եւ ուսուցչունեաց համար. գին 3 ¹/₂ դրշ.

Հ. ՊԱՒԴՈՍ ԳԱՅԺԱՆ. — Կենդանաբանութիւն ի պէս սզգ. դպրոցաց, զարդարեալ 415 պատկերով. գին 12 դրշ.

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆՔ

Փարիզ	Մեծ.	Գաբրիել էժենի Էգնան (M. Kapriel Eknayan,
		Rue du Faubourg Montmartre 47, Paris)
Մանչեսթր	»	Թադուր Էժենի Սագայենց (Mr. T. Saccaentz
		Manchester.
Վարնա	»	Կարապետ Էժենի Յովսափեան
Կարին	»	Յակոբ » Համամեան
Աճիօն Բ. Հիսար	»	Սմբատ » Դաւիթեան
Սըվազ	»	Յարութիւն » Բարունակեան
Մարաշ	»	Սարգիս » Գ. Սամուէլեան
Սյնրապ	»	Վահան » Բիրբենեան
Գլի	»	Աւետիս » Բաղբերունի
Իզմիր-Պահնէնիկ	»	Յարութիւն » Տէր Կարապետեան
Ասա-Բազար	»	Յակոբ » Պազպազեան
Մարզուան	»	Յովնաննէս » Գայաեան
Տրապիզոն	»	Մինեան » Բիրբենեան
Նօզլուս	»	Գրիգոր » Փափազեան
Մաղնիսա	»	Մկրտիչ » Դեմալեան
Հմիրանիս	»	Վահան » Պարսիզպանեան
Ադրիանուպոլիս	»	Սահակ » Պարոնեան
Ռոսոսոյ	»	Ռուբէն » Գօլաննեան
Շրիզա	»	Մինեան » Ասուրեան
Պարում	»	Առաքել » Սարուխանեան
Ասանա	»	Մինեան » Ս. Գասարեան
Կեսարիա	»	Դանիէլ » Սարաճեան
Նդեսիա	»	Գեորգ » Կ. Ռոկերչեան
Մալաթիա	»	Լուսինիկ » Յ. Նուպետեան
Բէօրսիս	»	Յարութիւն » Պօյանեան
Պարում	»	Առաքել » Սարուխանեան

 Ասիական Ընկերութեան եւ *Երկրագունձի* բաժանորդագրութեան վերաբերեալ գրութիւնք պարտին ուղղուիլ առ Դիւան Տնօրէն Խորհրդոյ, գրասենեակ Ասիական Ընկերութեան, Տեմիր խան բիւ 27, Կալաթա. իսկ *Երկրագունձի* խմբագրութեան վերաբերեալ գրութիւնք՝ առ Տնօրէն - Խմբագրատուն, նոյն գրասենեակն, ուր կը գտնուի չորեքշաբթի եւ շաբաթ օրերը կէս օրէն յետոյ:

Այս ամ եւս *Երկրագունձի* բաժանորդաց թուոյն վրայ յաւելում տեղի ունենալով, Հանդիսիս Ա.—Բ. թիւն երկրորդ անգամ պիտի տպագրուի:

معاری همومیه نظارت جلیلهستکه رخصتیه طبع اولش شد — رخصتنامه نوروسی ۱۰۴۳ سنه ۹۷ شباط ۱۱